

EL TEMPS D'HISTÒRIA

EFE

Suplement mensual publicat a EL TEMPS, núm. 1.026

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

CAIXA CATALUNYA

LA DESCOLONITZACIÓ

El procés de descolonització impulsat per l'Organització de les Nacions Unides encara està inacabat, tot i haver començat fa més de quaranta anys. Presentem el que en queda pendent i una contextualització històrica sobre el dret d'autodeterminació. Un dret elemental que no es respecta a molts indrets del Planeta.

- 44 FER I DESFER
- 45 EDITORIAL
- 46 RODA EL MÓN
Serrano Suñer, el 'cuñadísimo'
- 50 APUNT
El pacte de Sant Sebastià de 1930
- 53 COMBINATÒRIA
Nau voladora: història i fantasia
- 54 DOSSIER
Descolonització, un procés inacabat
- 70 HISTÒRIA EN XARXA
- 72 HISTÒRIA EN LLIBRES

© EDICIONS DEL PAÍS VALENCIÀ, SA

COORDINACIÓ: PELAI PÀGES I MIQUEL PAYERAS
DOCUMENTACIÓ GRÀFICA: JESÚS PRATS

Un dels principals reptes, i problemes, als quals s'ha enfrontat des de la seua fundació l'Organització de les Nacions Unides (ONU) és el del complex, lent i laboriós procés de descolonització. Hom sovint pensa que hauria d'estar ja finalitzat. Majoritàriament, sí que hi està. Però no totalment. Encara queden alguns problemes per resoldre. Això vol dir que darrere de cadascun d'ells hi ha persones, pobles, països que no poden decidir per si mateixos. Que, al capdavant, estan encara totalment o parcialment en mans d'altres, jurídicament. Una vergonya. Però és així.

La descolonització: un procés inacabat

Els processos de descolonització inacabats, o els casos pendents, ens acosten a una realitat geoestratègica, política i jurídica que és lluny de la normalitat que sovint pretenem per tot arreu. El lector podrà veure, de tant en tant, alguna nota, no massa més gran que un breu, a la premsa dels nostres països, a l'espanyola o l'europea, fent referència a algun dels països pendents de descolonització. No mereixen gaire atenció excepte, naturalment, per a la premsa espanyola, la qüestió de Gibraltar. Però res més, tot i ser un tema que, per la seua naturalesa –la dependència jurídica de col·lectius nacionals als estats colonials–, hauria de preocupar i ens hauria d'ocupar a tots. Per això dediquem el dossier central d'EL TEMPS d'Història d'aquest mes de febrer a aquesta qüestió, gràcies a la col·laboració d'Anna Badia, catedràtica de Dret Internacional de la Universitat de Barcelona.

Però, a banda del tema jurídic resultant del procés de descolonització inacabat de l'ONU, la qüestió suscita, inevitablement, la referència al dret d'autodeterminació. Potser no estrictament en els termes que les Nacions Unides utilitzen, però sí en el vessant ideològic i polític amb què tots l'entenen. D'aquí la contextualització històrica que aporta Pelai Pagès sobre la conceptualització ideològica del dret d'autodeterminació.

Un dret que, per òbvies raons d'actualitat, és present en el debat polític espanyol, basc i català. Ara, i ja fa molt de temps. De fet, políticament i ideològica, les aspiracions nacionals –que s'inclouen en el dret esmentat– diferents de la nació castellanoespanyola són el gran tema pendent de l'estat espanyol. Ja ho van ser durant i abans de la Segona República. Per això és bo recuperar la memòria històrica sobre què va ser i què va significar l'anomenat Pacte de Sant Sebastià, veritable acord de mínims entre persones i grups que donaren cobertura a la que posteriorment va ser la Segona República, dins de la qual Catalunya i País Basc obtingueren –si bé no en el sentit exacte al qual aspiraven– els respectius estatus d'autonomia. Ara que tant es parla, i més que se'n parlarà durant aquesta campanya electoral, de la hipòtesi de col·laboració entre totes les forces que rebutgen la visió uniformista i simplista del PP, és perfectament adequat recuperar la memòria sobre aquell Pacte de Sant Sebastià.

Potser hi haurà gent que no veja relació entre els temes que presentem. Amb una lectura reduccionista i aïllada entre cada cas, potser tindrien raó. Però en aquest món suposadament modern, civilitzat, desenvolupat i lliure en què ens ha tocat viure, tan inconcebible és que es mantinguen països jurídicament dependents d'altres, tot i ser reconegut per l'ONU el seu dret a ser independents, com que d'altres nacions com la nostra, l'existència de la qual ningú no posa en dubte, no tinga canals d'expressió nacionals de caire polític, els quals, ja abans de la Segona República s'intentaven trobar. Prova fefaent que per molt que no es vulga veure la necessitat de resoldre la qüestió, aquesta hi és. Com sempre.

El que arribà a ser mà
dreta de Franco morí el
passat setembre en la
més discreta intimitat,
als 101 anys.

Serrano Suñer, el 'cuñadísimo'

El canvi que va comportar la transició va néixer del pacte entre els sectors progressistes de la dictadura franquista i les principals forces de l'oposició democràtica moderada que, en el conjunt de l'estat, tenien una implantació bastant feble. L'acord no va ser, però, un pacte realitzat en igualtat de condicions, ja que els negociadors tardofranquistes controlaven fins al darrer dels ressorts de l'aparell estatal i a més exhibien sense pudor l'atot dels poders fàctics. Una de les clàusules no escrites del pacte, dels uns i dels altres, va ser el compromís de respectar escrupolosament el més absolut dels silencis sobre el passat immediat del país. Aquest compromís de segur que no l'adoptaren per invalidar la contundent sentència que, a les pàgines d'*Emili*, deixa anar Jean-Jacques Rousseau: "Només els malvats són cèlebres." Havien decidit construir una democràcia sobre l'oblit.

L'1 de setembre del 2003 moria a Madrid a l'edat de 101 anys, víctima d'una infecció respiratòria, Ramón Serrano Suñer. Durant anys havia ocupat les portades i les pàgines interiors dels principals rotatius estatals i mundials, però ara, a causa del pas del temps i del silenci consensuat, desapareixia amb discreció (fou enterrat en la intimitat).

El seu fill el va descriure com una persona "equilibrada i no extremista". Respecte a aquest òbit, la premsa editada a

Catalunya donà, en general, una informació força escassa.

De la pau a la guerra. Ramón Serrano Suñer va néixer a Cartagena (Múrcia) el 12 de setembre del 1901. Per motius laborals del seu pare –treballava com a enginyer al port de Castelló– passà a residir a la capital de la Plana, on cursà el batxillerat. Féu els estudis de Dret a la Universitat Central de Madrid i el 1923 es llicencià amb premi extraordinari. Ingressà a l'Asociación Profesional de Estudiantes, organització laica combatuda pel catolicisme confessional vinculat a Acción Católica, i n'assumí la presidència. En aquests anys d'universitari mantingué una gran amistat amb José Antonio Primo de Rivera, un dels futurs fundadors del partit feixista Falange Española (FE), però es negà sempre a incorporar-s'hi. Pensionat per la Junta de Ampliación de Estudios, va passar per les

universitats de Roma i Bolonya. Ingressà per oposició al cos d'advocats de l'estat i, durant la segona dècada dels anys vint, va ser destinat a Saragossa, on conegué Francisco Franco, director de l'Acadèmia Militar, i la seva cunyada Zita Polo Martínez-Valdés, amb la qual es va casar. Amb la caiguda de la dictadura de Miguel Primo de Rivera i de la monarquia d'Alfons XIII, Serrano Suñer entrà en política. El 1933 es va afiliar a la dretana Acció Popular, que dirigia José María Gil Robles, i esdevingué un dels líders de la Juventud de Acción Popular (JAP). Va ser diputat a les Corts per la CEDA pel districte de Saragossa en el període 1933-1936. Ell mateix explica que com a parlamentari va fer intervencions en matèria d'ordre públic, administració local i defensa dels interessos agraris d'Aragó.

En esclatar la insurrecció militar del juliol del 1936, Serrano Suñer, que era a

Madrid, va ser arrestat i ingressà a la presó Model d'aquesta ciutat. Els seus germans José i Fernando foren assassinats en els primers temps de la revolució que seguí a la fracassada insurrecció militar, fet que l'afectà profundament. Gràcies a la intervenció del diputat del PSOE Jerónimo Bugada va ser traslladat a la clínica España en qualitat de pres, tot i que no estava processat. La vigilància poc rigorosa que existia a l'establiment i la decidida actuació de l'encarregat de negocis de la legació d'Holanda –Schlosser– li permeteren fugir disfressat de dona amb peruca i refugiar-se en primera instància a la legació d'Holanda. Al cap d'uns dies, Edgardo Pérez Quesada, cap de missió interí d'Argentina a Madrid, s'encarregà de facilitar-li els mitjans per arribar al seu consolat d'Alacant i embarcar en el destructor Tucumán de l'armada Argentina, a bord del qual també hi havia la seva esposa i els seus dos fills.

El Tucumán va fer el viatge sense cap contratemps i va atracar al port de Marsella. Era el mes de febrer del 1937. Tot seguit la família emprengué el camí cap al territori rebel i arribà a Salamanca.

Salamanca. L'arribada de Serrano –admirador del sistema feixista– a Salamanca resultà a Franco d'extrema utilitat, ja que creà l'estructura política i l'organització del nou sistema autoritari i es va convertir en el seu home de confiança. Els generals rebels del quarter general veien en l'existència de partits polítics una complicació inútil, i eren molts els qui obertament en demanaven la prohibició. D'altra banda, i segons Stanley G. Payne, tant els italians com els alemanys defensaven la necessitat immediata de crear un partit estatal únic. La conflictivitat que havia esclatat en Falange Española de las JONS entre partidaris i contraris al cap de la junta de comandament, Manuel Hedilla, i que desembocà en un episodi de violència amb trets de pistola i dos morts, desacredità definitivament el partit feixista als ulls dels militars, que van condemnar enèrgicament aquell desordre en la rereguarda. Falange intentà tancar la crisi en una reunió del consell nacional que tingué lloc el dia 18 d'abril del 1937, però no va servir de res. *Alea iacta est*. La nit del dia 19 els militars procediren contra la Falange: havien encarregat a Serrano que redactés un decret que unifiqués la Falange i la Comunió Tradicionalista. El decret es va publicar aquella mateixa nit. La nova i heteròclita formació duia el quilomètric nom de Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista (FET y de las JONS) i Franco se'n proclamà cap nacional. Els contraris a la unificació foren empresonats sense contemplacions. El mateix cap nacional de Falange, Hedilla, va ser declarat culpable del delictes de rebel·lió; un consell de guerra el va condemnar a dues penes de mort. La intervenció de Serrano aconseguí que Franco commutés al falangista dissident la sentència per la pena de reclusió perpètua. Superat l'escull de la unificació, la nova formació política, única permesa, va créixer com l'escuma i el 1942 tenia més de 900.000 membres.

EL TEMPS

Reunió del segon Govern de Francisco Franco, constituït el 9 d'agost del 1939. Ramón Serrano Suñer –de blanc, a l'esquerra del dictador– continuava ocupant la cartera d'Interior, la de major pes polític del moment.

En el Govern. Quan el territori controlat pels rebels ja comprenia dues terceres parts del de la República, encara continuava sent un estat militar amb una junta tècnica que tenia poder administratiu i uns departaments ubicats en diferents ciutats. El dia 30 de gener del 1938 Franco anunciava la llei d'administració central de l'estat; llei que establia que la funció de cap de l'executiu era indestruïble de la de cap de l'estat, càrrec que quedava reservat de manera permanent a Franco. El redactor d'aquest text va ser el *cuñadísimo*, nom amb el qual es designava Serrano. L'endemà mateix, a Salamanca, Franco nomenava els primers ministres regulars del Govern; la junta tècnica deixava d'existir. Tot i que en aquest nou executiu hi havia representades les principals famílies polítiques, l'home fort era Serrano, el qual simultàniament al càrrec de ministre de l'Interior era el cap nacional de premsa i propaganda de FET y de las JONS. Serrano impulsà la llei de premsa (el 22 d'abril del 1938), que controlava fèrriment els mitjans de comunicació i que, tot i ser de caràcter provisional, estigué en vigor fins a l'any 1966; així mateix havia participat en la redacció del *Fuero del Trabajo* (9 de març del 1938), que s'inspirava en el feixisme italià. Amb la mort de Martínez Anido, les carteres d'Ordre Públic i Interior es fongueren amb el nom de Governació i quedaren en mans del *cuñadísimo*.

En el segon Govern de Franco, constituït el 9 d'agost del 1939, Serrano continuava al capdavant de la mateixa cartera, i a l'octubre del 1940 passà a Afers Estrangers. També en el mes d'agost del 1939 va ser elegit president de la junta política de FET y de las JONS.

Una de les obsessions del *cuñadísimo* era l'anticatalanisme. El seu posicionament quedà clarament exposat en unes declaracions que l'1 de gener del 1939 va fer a *El Diario Vasco*. En ser preguntat sobre el "problema" de Catalunya en aquells moments en què els exèrcits rebels ja eren quasi a les portes de Barcelona, el ministre constestà:

"De raons, n'hi ha moltes, per a aquesta guerra. Però sobre totes, destaca la de la unitat. Importa dir que fem aquesta guerra per la segona, definitiva i eterna

unitat d'Espanya. La nostra labor política ha de consistir a portar el poble espanyol sencer, considerat com una totalitat, a la convicció que ha d'incorporar al seu esperit el concepte de la Unitat d'Espanya, sentimentalment i intel·lectualment. Vagi per davant un aclariment que trobo interessant: si fos necessari, la unitat seria imposada per la força. Però no caldrà; n'estic convençut. En tot cas, d'aquesta guerra es dedueix un dogma de la política futura: el de la Unitat d'Espanya, intel·lectualment raonada, plenament sentida. [...] Tenim avui Catalunya en la punta de les nostres baionetes. La qüestió del domini material és cosa de poc temps. Jo estic segur que la incorporació moral de Catalunya a Espanya es produirà tan ràpidament com la incorporació militar. Per descomptat, el problema és molt important i cal fer-se al sentit de la responsabilitat. Ha arribat l'hora d'actuar. Jo penso que, de les idees que li acabo d'exposar, se'n podrà deduir una política."

La Comissió de la Dignitat –que reclama la devolució de la documentació confiscada durant la guerra a les institucions catalanes– denuncia que el Ministeri de l'Interior, encapçalat per Serrano, en un decret del 26 d'abril de 1938, va crear la Delegación del Estado para la Recuperación de Documentos. Aquesta entitat és l'origen de l'espoli documental materialitzat, encara avui, en els anomenats papers de Salamanca que estan dipositats a l'Archivo General de la Guerra Civil Española, amb seu a la ciutat castellana.

En la postguerra. L'exili republicà ha mantingut sempre la tesi que el culpable de la deportació dels emigrats a l'estat francès als camps de concentració i d'extermini nazis va ser l'estat franquista, i en concret el ministre Serrano, el qual, en un viatge que va fer a Alemanya el setembre del 1940 havia donat l'ordre. L'any 1978 el mateix exministre va sortir a puntualitzar aquesta acusació: "El Govern espanyol no tenia coneixement, els anys 1941 i 1942, de les atrocitats que van cometre els nazis als camps de concentració, i cal conèixer molt poc la història, i el caràcter en aquella època del seu predomini militar i ideològic, per pensar-se que necessitaven consultes

prèvies de ningú –de cap persona ni autoritat– per actuar com els semblés oportú amb els seus presoners, especialment si eren de guerra. Cal puntualitzar que durant els primers anys de la guerra solament se sabia ací del fet de la discriminació racial en un ordre teòric.”

Relacionat amb la persecució del franquisme als emigrats republicans, tant l'exili com nombrosos historiadors assenyalen Serrano com la personalitat que reclamà al Govern col·laboracionista de Vichy el president de la Generalitat de Catalunya Lluís Companys i l'exministre cenetista de la República Joan Peiró, els quals foren executats a Barcelona i a València respectivament.

Des que la Segona Guerra Mundial havia esclatat (setembre del 1939), el règim franquista es declarà no bel·ligerant, però a mesura que els fets d'armes eren favorables a Alemanya, la temptació d'entrar en la guerra creixia entre algunes famílies polítiques de la dictadura. Amb el *cuñadísimo* a Afers Estrangers, Franco s'entrevistava amb Himmler a Madrid, amb Hitler a Hendaia, amb Mussolini a Bordighera i amb el mariscal Pétain a Montpeller. El fulgurant atac del Reich a la Unió Soviètica el 22 de juny del 1941 desfermà una onada d'entusiasme en la premsa espanyola; dos dies després, Serrano, en un vibrant discurs, deia: *“Comarades: no és temps de discursos. Però és el moment que Falange dicti la seva sentència condemnatòria: Rússia és culpable!”*. Aquestes paraules significaven clarament que havia arribat l'hora de passar comptes a la URSS per l'ajuda que havia prestat a la II República i per ser la responsable de la prolongació de la guerra. Tot i que Franco no tenia previst declarar la guerra als soviètics, va ser amb el seu vistiplau que FET inicià una campanya d'enrolament de voluntaris –uns 46.000– que van constituir la División Azul i que, al costat dels nazis, combaté contra els exèrcits soviètics a Novgorod i Leningrad. El colofó d'aquesta fase pronazi va ser la signatura l'agost d'un acord amb Alemanya segons el qual l'estat franquista enviaria 100.000 obrers a treballar a la indústria d'aquell país, que es trobava mancada de braços; tanmateix, només reclutaren unes 15.000 persones.

Cap a l'ocàs. El 15 d'agost del 1942, a la basílica de Begoña de Bilbao, es va produir un enfrontament entre carlins i falangistes. Començà amb crits dels primers i acabà amb el llançament de dues bombes de mà. Hi va haver uns quants ferits. A què obeïa aquest incident? L'exministre franquista López Rodó ha assenyalat que era el resultat de la “fòbia contra la monarquia d'algun sector falangista”. Les conseqüències polítiques immediates de l'incident foren el relleu de l'ambaixador nazi, Stohrer, i la formació el setembre d'un nou Govern que s'adaptés a les circumstàncies canviants de la guerra mundial, atès que el triomf de l'Eix s'allunyava de l'horitzó. El gran sacrificat dels canvis va ser el gemanòfil Serrano, que a partir d'aleshores es dedicà als seus afers privats i es decantà pel món intel·lectual.

Després de la mort de Franco, la llei d'amnistia de l'any 1977 –un dels pilars de la transició– impossibilità que s'exigissin responsabilitats penals als dirigents de la dictadura. L'any 1997 la Comisión Española de Investigación del Oro Nazi va fer saltar novament a la palestra el nom de Serrano, ja que trobà que era el titular d'un dels “comptes dorments” a Suïssa des de la dècada dels anys quaranta. La Comisión no trobà, però, cap prova que l'incriminés.

A Gandesa (Terra Alta), l'any 1979 l'alcalde Joaquim Jardí, de Convergència Democràtica de Catalunya, va substituir el nom de “carrer Miravet” pel de “carrer de Ramón Serrano Suñer”, nom que es va mantenir fins que en un ple municipal de l'abril del 2003 –amb l'oposició dels regidors del Partit Popular i l'abstenció de Convergència i Unió– s'aprovà la restitució del nom històric.

D'altra banda, segons informa *Vilaweb*, l'exministre de Franco és fill adoptiu i alcalde perpetu de Castelló, hi té una plaça dedicada i un Institut d'ensenyament duu el nom d'un dels seus germans (Fernando). El traspàs de Serrano Suñer s'esdevingué en el moment en què diversos col·lectius estaven preparant una demanda per processar-lo al Tribunal Penal Internacional per crims contra la humanitat.

Daniel Díaz i Esculies

A Gandesa, l'any 1979, l'alcalde Joaquim Jardí, de Convergència Democràtica de Catalunya, va substituir el nom de “carrer Miravet” pel de “carrer de Ramón Serrano Suñer”, el qual es va mantenir fins que en un ple municipal de l'abril del 2003 –amb l'oposició dels regidors del Partit Popular i l'abstenció de Convergència i Unió– s'aprovà la restitució del nom històric

El Pacte de Sant Sebastià de 1930

**El Pacte de Sant
Sebastià, d'agost de
1930, és l'embrió d'una
àmplia coalició política
i social que havia
de menar cap a
l'adveniment
de la República.**

El dia 17 d'agost de 1930 –feia poc més de mig any que havia caigut la dictadura de Primo de Rivera i que el dictador havia estat substituït pel general Dámaso Berenguer– es van reunir a la seu social de la Unió Republicana de Sant Sebastià un conjunt de destacats dirigents republicans espanyols, juntament amb nacionalistes catalans, un gallec, i personalitats independents, amb un objectiu fonamental: preparar l'enderrocament de la monarquia. Fou el punt de sortida per a constituir una àmplia coalició política i social que havia de menar a l'adveniment de la República.

La crisi de la monarquia. De fet, la monarquia d'Alfons XIII es trobava ja en una situació de crisi pràcticament irreversible des del moment mateix de la dimissió que va presentar Miguel Primo de Rivera quan va acabar perdent la confiança del monarca. Després de més de sis anys de règim autoritari, el dictador que, tret de la guerra al Marroc, havia resolt pocs problemes més, havia anat perdent progressivament els suports polítics i socials que des de la Lliga Regionalista de Catalunya fins a sec-

tors empresarials catalans o propietaris castellans li havien permès consolidar el cop d'estat i imposar el seu règim de dictadura militar. I el seu desprestigi va acabar afectant la institució monàrquica mateixa: Alfons XIII s'havia compromès massa amb la dictadura perquè la seva ensulsiada no acabés afectant-lo.

Per aquesta raó, quan a les darreries de gener de 1930 Primo de Rivera fou substituït pel rei i el general Berenguer fou encarregat de retornar la monarquia a la normalitat constitucional, el nou Govern es va haver d'enfrontar a una ràpida reorganització de les forces d'esquerra, republicans, nacionalistes i obrers, que es varen plantejar com a objectiu immediat la superació de la monarquia i la instauració de la República. A Catalunya aquestes conspiracions republicanes unitàries varen començar ben d'hora. Ja a les darreries del mes de març hom va donar a conèixer el Manifest d'Intel·ligència Republicana, signat per una cinquantena llarga de personalitats d'esquerra que abraçava des de la dreta republicana catalanista fins a l'obrerisme sindicalista, passant per socialistes i republicans d'esquerra. Homes com Gabriel Alomar, Rafael Campalans, Serra i Moret, Joan Peiró, Pere Foix, Joan Casanoves, Nicolau d'Olwer, Lluís Companys o Antoni Rovira i Virgili, entre molts altres, després de constatar "l'actual descomposició del règim" es manifestaven a favor del "restabliment de l'ordre jurídic, amb la consagració definitiva de la sobirania popular, i l'exigència de responsabilitats als seus conculcadors". El restabliment de l'ordre jurídic havia de culminar en un nou ordre polític, que inevitablement comportava la instauració d'una república federal. A Catalunya, doncs, ben aviat es va constituir un bloc unitari, plural i ideològicament divers, que fins i tot incorporava alguns sectors de la CNT, tradicionalment contrària a la lluita política. Fou l'inici d'un procés conspiratiu que ben aviat es va escampar en el conjunt de l'estat: proclamar la República implicava organitzar les forces polítiques i socials perquè preparassin el seu adveniment. Polítics madrilenys que fins feia molt poc temps es declaraven obertament monàrquics, com Miguel Maura o

Niceto Alcalá Zamora, ara reclamaven públicament l'abdicació del monarca i feien gala del seu republicanisme.

La reunió de Sant Sebastià. En aquesta conjuntura es va celebrar en ple estiu –Sant Sebastià era una de les ciutats d'estiu de polítics, aristòcrates i burgesos madrilenys– la reunió que ha estat considerada el punt d'arrencada, l'antecedent més immediat de la proclamació de la República. Al domicili social de la Unió Republicana del carrer Garibay, i després d'un àpat que van celebrar a l'hotel Londres, es va reunir la plana major del republicanisme espanyol: sota la presidència de Fernando Sansisin, hi participaren Alejandro Lerroux i Manuel Azaña per l'Alianza Republicana. Lerroux era el dirigent històric d'un dels partits republicans amb més arrelament a l'estat espanyol, el Partido Radical, mentre que Azaña, per Acció Republicana, representava la nova intel·lectualitat fidel a la república. Pel Partit Republicà Radical-Socialista, l'ala esquerra del republicanisme espanyol, hi assistiren Marcel·lí Domingo, Álvaro de Albornoz i Angel Galarza; mentre que la Derecha Liberal Republicana, que acabava de donar a conèixer el seu manifest fundacional el 14 de juliol, estava representada per Niceto Alcalá Zamora i Miguel Maura. Proporcionalment, la representació catalana hi era nodrida: Manuel Carrasco i Formiguera hi representava Acció Catalana; Macià Mallol i Bosch l'Acció Republicana de Catalunya, que s'havia escindit el 1927 de l'anterior; i Jaume Aiguader era el representant de l'Estat Català de Francesc Macià. I per la Federació Republicana Gallega hi va participar Santiago Casares Quiroga. A títol individual havien estat convidats Felipe Sánchez Román i Eduardo Ortega y Gasset, que van acabar constituint el grup Al Servicio de la República, i el dirigent socialista Indalecio Prieto, mentre que Gregorio Marañón, que no va poder assistir-hi, va enviar una carta d'entusiasta adhesió.

En la reunió, que es va allargar durant una hora i mitja –havia començat a les quatre de la tarda i va acabar a dos quarts de sis– es van prendre tot un seguit d'acords fonamentals per el futur.

EL TEMPS

La nota oficiosa que van donar a conèixer els reunits la va publicar la premsa l'endemà de la reunió: “Examinada l'actual situació política, tots els representants concurrents van arribar, en l'exposició dels seus punts de vista peculiars, a una perfecta coincidència, que va quedar inequívocament confirmada en la unanimitat amb què es prengueren les diverses resolucions adoptades.”

“La mateixa absoluta unanimitat –continua la nota– hi va haver a apreciar la conveniència de gestionar ràpidament i amb esforç l'adhesió de les altres organitzacions polítiques i obreres que en l'acte previ d'avui no van estar representades per a la finalitat concreta de sumar el seu poderós auxili a l'acció que sense defallença pretenen emprendre conjuntament les forces adverses a l'actual règim polític.”

A desgrat del llenguatge críptic que deixa traslluir la nota, és evident que els acords adoptats eren d'una gran transcendència: d'una banda, es tractava de constituir un comitè revolucionari encaminat a preparar la instauració de la República. Però al mateix temps es tractava també de recollir les reivindicacions nacionals que portaven els republicans catalans. Com va escriure l'endemà el diari madrileny *El Sol*: “El problema referent a Catalunya, que és el que més dificultats podia oferir per arribar a un acord unànime, va quedar resolt en el sentit que els reunits acceptaven la presentació a unes Corts Constituents d'un estatut redactat

La dictadura de Miguel Primo de Rivera va durar poc més de sis anys. En la imatge, discurs del general davant l'atenta mirada dels reis. La fi del mandat de Primo de Rivera comportava també la fi de la monarquia, que no tornava fins 44 anys després.

A la pàgina següent, la negociació de la República Catalana va donar pas a un procés autònom en què el Govern propi va rebre el nom de Generalitat de Catalunya. L'acord del 17 d'abril de 1931 va ser signat, entre d'altres, per Francesc Macià, Manuel Carrasco i Formiguera, Ventura Gassol i Nicolau d'Olwer.

EL TEMPS

lliurement per Catalunya per regular-ne la vida regional i les relacions amb l'estat espanyol." Sembla que va ser Carrasco qui va plantejar les reivindicacions catalanes i que l'acord sobre aquest punt era fonamental per garantir el compromís dels catalans en les tasques conspiratives a favor de la República. D'aquesta manera, els republicans catalans van assegurar que en la futura república, Catalunya podria disposar d'un estatut d'autonomia, redactat des de Catalunya mateix, i que el futur Govern republicà es comprometia a enviar-lo per a la seva aprovació al Parlament. Els republicans espanyols, per la seva banda, disposaven de l'important suport que des de Catalunya els oferien els republicans nacionalistes.

A partir de la reunió del mes d'agost hom va fer esforços considerables per aconseguir el màxim consens possible, sobretot amb les organitzacions obreres. Particularment important havia d'ésser la participació del Partit Socialista i dels dos grans sindicats: la Unió General de Treballadors i la Confederació Nacional del Treball (CNT). El PSOE encara va tardar una mica a comprometre's amb el Pacte republicà. De fet, Indalecio Prieto havia participat a la reunió a títol individual, però a partir del mes d'octubre, en una reunió conjunta, el PSOE i la UGT es van implicar en la conspiració i el co-

Finalment van ser els resultats de les eleccions municipals celebrades el 12 d'abril de 1931 els que, davant d'una crisi irreversible i d'un enorme desprestigi de la monarquia, van menar a la proclamació de la República el 14 d'abril

mitè revolucionari que va començar a funcionar a partir d'aquesta data en realitat actuava com si fos ja el futur Govern provisional de la República. I els sindicalistes de la CNT, que des de Catalunya havien organitzat el seu propi comitè revolucionari, van acabar establint un acord amb el comitè republicà a principis de novembre de 1930.

La transcendència del Pacte. El Pacte de Sant Sebastià, com ha passat a la història, tot i no tractar-se d'un pacte

escrit, havia d'acabar essent un important punt de referència per al futur immediat. Tot i el fracàs de la conspiració revolucionària que havia de portar a terme el comitè sorgit el mes d'agost, amb la implicació de militars compromesos i el suport de les mobilitzacions obreres, i el desgavell de l'intent insurreccional del mes de desembre de 1930 –la famosa insurrecció de Jaca– la República va acabar proclamant-se pocs mesos més tard. I el procediment no va ser violent: finalment van ser els resultats de les eleccions municipals celebrades el 12 d'abril de 1931 els que, davant d'una crisi irreversible i d'un enorme desprestigi de la institució monàrquica, van menar a la proclamació de la República el dia 14 d'abril, enmig un enorme entusiasme popular.

I va ser aleshores el moment de complir el Pacte. Val a dir que en primera instància la interpretació que en van fer els republicans espanyols i els catalans semblava diferent. Francesc Macià, el dia 14 d'abril, va proclamar la República Catalana, que uns dies més tard es va veure obligat a desproclamar i a substituir per un Govern provisional de la Generalitat restaurada, en nom del Pacte de Sant Sebastià. I l'Estatut d'Autonomia de Catalunya encara hauria d'esperar uns mesos abans no fou aprovat. A la fi, com és prou ben conegut, no fou ben bé el que es va redactar i plebiscitar des de Catalunya. Era clar que si els republicans catalans eren partidaris d'una república federal, els republicans espanyols havien pres opció per una república unitària compatible amb l'autonomia.

Però, més enllà d'aquest desacord, que no va deixar de tenir importants conseqüències en el futur, era clar, i en la perspectiva històrica actual encara ho és més, que el Pacte de Sant Sebastià va conjuminar voluntats unànimes a tot l'estat espanyol per passar pàgina a la història i fer punt i ratlla contra un passat d'ignomínia, per encetar una nova etapa plena d'esperances i de projectes.

I en aquesta nova perspectiva Catalunya, sens cap mena de dubte, havia representat un paper de primer ordre.

Pelai Pagès i Blanch
Universitat de Barcelona

S'ha celebrat el centenari del primer vol dels germans Wright (1903). Sembla adient, doncs, dedicar un record a un mitjà de transport tan revolucionari que ha canviat les nostres vides radicalment i, no cal dir-ho, ha empetitit el món. Amb tot, com que s'ha parlat i es parlarà molt dels primers vols i dels perfeccionaments tecnològics esdevinguts en l'aviació durant aquesta centúria de vida, nosaltres ens centrem avui en un episodi històric que reflecteix l'anhel immemorial de la humanitat per volar com els ocells, i ho farem, concretament, relatant les activitats, precursors, d'un frare brasiler establert a Lisboa, Bartholomeu Lourenço de Gusmão (1685-1724).

Nau voladora: història i fantasia

Santiago Riera i Tuèbols, *membre de l'IEC i del Departament d'Història Contemporània de la UB*

*“Sembla que
es tractava
d'un aerostat que
s'elevava per l'efecte
del fum produït
per unes matèries
inflamables que
el mateix frare
cremava a bord;
s'han donat, però,
altres explicacions:
que la nau era
propulsada per coets,
cosa inversemblant,
o que s'elevava
fent servir l'aire
que unes manxes
impulsaven sobre
el velam o
emprant imants”*

Aquest curiós personatge, que havia estudiat mecànica a Holanda i s'havia doctorat a Coimbra, va efectuar una prova davant del rei Joan V, a la torre de la casa de les Índies de Lisboa, amb una nau anomenada Passarola, el 8 d'agost de 1709. Les notícies que ens n'han arribat són escasses i boiroses. Sembla que es tractava d'un aerostat que s'elevava per l'efecte del fum produït per unes matèries inflamables que el mateix frare cremava a bord; s'han donat, però, altres explicacions: que la nau era propulsada per coets, cosa inversemblant i poc probable, per no dir gens, o que s'elevava fent servir l'aire que unes manxes impulsaven sobre el velam o emprant imants que atreïen les parts metàl·liques de la Passarola, dues explicacions, les darreres, que la física més elemental nega rotundament.

De tota manera, Gusmão fou premiat amb una canongia i una quantitat de diners que serviren per perfeccionar l'artefacte. Tanmateix, les enveges i les complicacions no trigaren a fer acte de presència i Bartholomeu L. de Gusmão fou denunciat a la Inquisició, la qual el tancà als seus calabços fins que fou alliberat per la Companyia de Jesús –hi ha una altra versió que diu que se n'escapolí abans que la Inquisició el fes presoner–; el que és cert és que, d'una manera o d'una altra, fugí de Portugal i es va refugiar a Espanya, on ningú no el coneixia. Va morir a l'Hospital de la Caritat de Toledo el novembre de 1724.

En el camp literari, aquest episodi ha estat tractat per Saramago, qui l'ha presentat de manera sorprenent i deliciosa, amb una dosi de fantasia que, tot sigui dit, constitueix un valor afegit indiscutible, en l'obra intitolada *Memorial del convent*.

Saramago fa de Gusmão un dels protagonistes del llibre i en el moment de descriure per primera vegada la nau en què el savi treballa, diu que la forma és de petxina, amb veles i timó, equipada amb manxes que han de proporcionar el vent quan falti, i unes quantes esferes plenes d'una substància misteriosa que, interactuant amb sengles boles d'ambre, s'encarregaran d'eleva la nau.

A poc a poc ens va desvelant el mecanisme a través del qual es produeix l'ascensió i, així, més endavant detalla que l'ambre, en escalfar-se per mor de rebre els raigs solars, interacciona amb l'eter, que no és altra cosa que la substància misteriosa tancada a les esferes, el qual ara atraurà els imants col·locats dessota i aquests, en darrer terme, les làmines de ferro de què està feta la nau. Heus ací explicat per l'autor el mecanisme que permetrà volar la Passarola.

Més endavant encara, Saramago ens explica que els homes i les dones tenen ànima i voluntat; que l'ànima se'n va del cos amb la mort, però que la voluntat pot ser captada i emmagatzemada per determinades persones que tenen un poder especial. La protagonista, Bli-munda (Set-llunes), és una d'aquestes persones i és, doncs, l'encarregada d'acumular “voluntats”, les quals resulten ser, ni més ni menys, l'eter necessari. La nau, finalment, doncs, vola. No expliquem res més perquè aquells que no hagin llegit el llibre es decideixin a fer-ho. Tornant, però, a la descafeïnada realitat de la història, tot i que no se sap massa bé en què consistia ni com funcionava l'artefacte, sembla que a Gusmão li correspondrien part dels honors que avui s'emporten no tant els germans Wright sinó els Montgolfier.

Descolonització, un procés inacabat

A pesar que han passat més de quaranta anys de la declaració de l'ONU del 1960, el procés de descolonització continua inacabat.

El 14 de desembre del 1960, amb l'adopció de la Declaració sobre la concessió de la independència als països i pobles colonials, es proclamava la il·legalitat del manteniment de les situacions colonials. La dimensió jurídica internacional d'aquesta proclamació significava, d'una banda, el reconeixement del dret a l'autodeterminació als pobles colonials i, de l'altra, l'obligació dels estats –potències colonials i tercers estats– d'actuar per aconseguir l'exercici del dret reconegut.

Es pot considerar fàcilment que la incorporació a l'ordenament jurídic internacional del principi d'autodeterminació dels pobles colonials va ser tardana, ja que el procés de descolonització en el continent asiàtic i africà estava ja en marxa, i en certa manera va significar una adequació del dret internacional a la realitat de la societat internacional. Ara bé, en aquest context també cal assenyalar que aquesta dimensió jurídica del dret descolonitzador ha significat una de les aportacions més rellevants de l'acció internacional des de la fi de la Segona Guerra Mundial, i al mateix temps ha estat un dels èxits de les Nacions Unides des de la seva creació. En síntesi, es poden assenyalar quatre elements fonamentals de la pràctica desenvolupada des del 14 de desembre del 1960:

1) Ha tret del marc bilateral les relacions entre colònia i metròpoli;

2) Comporta obligacions jurídiques per a tots els estats, pel fet de ser-ho, la qual cosa limita substancialment la seva actuació, si no vol incórrer en responsabilitat internacional;

3) Significa el reconeixement de drets per a tots els pobles colonials qualificats com a tals, sense que depengui aquest reconeixement de l'actuació de la potència colonial;

4) El control de l'aplicació del principi per part de les Nacions Unides.

L'actualitat dels països colonitzats. No es tracta aquí de procedir a avaluar i estudiar la tasca realitzada, sinó de cridar l'atenció sobre el punt en què es troba aquest procés. La realitat és que avui continua havent-hi setze territoris colonials –després que Timor Est accedís a la independència el 20 de maig del 2002– i quatre potències administradores: els Estats Units, França, Nova Zelanda i el Regne Unit, tal com figura a l'agenda de les Nacions Unides.

La situació, com a mínim, es pot qualificar d'irregular. Prova d'això és que l'Assemblea General de les Nacions Unides, per resolució de 8 de desembre del 2000, va proclamar la primera dècada del segle XXI (2001-2010) com a “segon decenni internacional per a l'eliminació del colonialisme”. Enfront d'aquesta situació caldria preguntar-se per què continua havent-hi pobles colonitzats, quan en general es té la percepció que la descolonització ja ha acabat, i sens dubte aquestes qüestions pendents tenen una escassa incidència en les relacions internacionals. Però no per això deixen d'ésser importants.

Per altra banda, el principi d'autodeterminació s'invoca de manera recurrent en relació a pobles determinats que es troben en situació de denegació dels

seus drets o bé s'invoca com a fonament del naixement de nous estats, que no han estat fruit de la descolonització sinó de la desmembració d'estats preexistents. El fet és que s'invoca el principi per a una multiplicitat de situacions i s'hi barregen plans tant en la seva dimensió interna i internacional com en la seva dimensió política i jurídica i, contràriament, la configuració del dret d'autodeterminació dels pobles colonials des de la perspectiva de l'ordenament jurídic internacional té uns límits molt precisos i un marcat caràcter territorialista. És a dir, a uns pobles se'ls reconeix aquest dret pel fet d'estar establerts en un territori determinat, la qual cosa, francament, no deixa d'ésser curiosa. O sigui que potser no els setze territoris mereixen ser considerats com a pendents de descolonització, ni aquests setze són tots els pobles que haurien de gaudir d'aquesta consideració. Al mateix temps, els setze territoris a què ens referim responen a realitats diferents:

a) Nova Caledònia és un arxipèlag que té el procés en curs. Aquest territori va ser el darrer a entrar a la llista dels territoris no autònoms, en una data tan tardana com l'any 1986, i no per iniciativa de França, la seva potència colonial, sinó per iniciativa de les Nacions Unides. Aquest havia estat el cas també de la Somàlia francesa (1965) i de l'arxipèlag de les Comores (1972).

b) Sàhara Occidental. En aquest cas hi ha un conflicte internacional i no participa la potència colonial. Les parts són el poble sahrauí i la potència ocupant, que és el Marroc. Avui està no sols en l'agenda de les qüestions colonials, sinó també en les que afecten el manteniment de la pau i la seguretat internacional i, per tant, sota la responsabilitat del Consell de Seguretat.

c) Gibraltar i les Illes Malvines (Falkland). En ambdós casos cal harmonitzar els interessos de la població assentada en el territori, la potència colonial –Gran Bretanya en ambdós casos– i els països limítrofs dels territoris, Espanya i Argentina, respectivament, que invoquen títols de sobirania sobre els territoris.

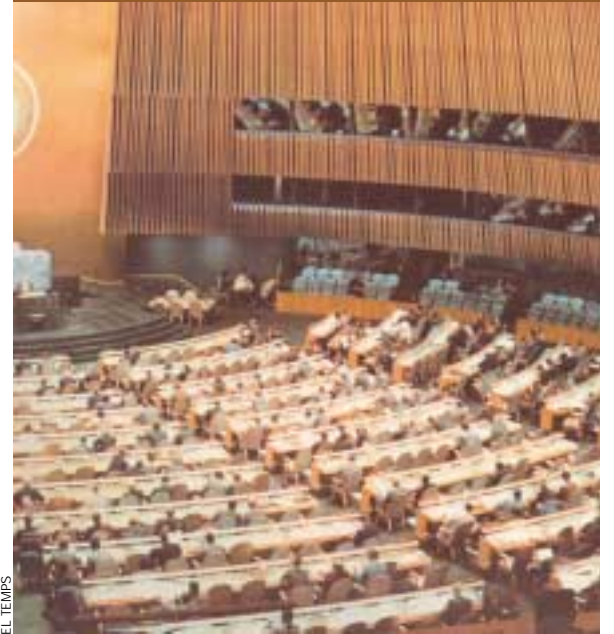
d) Petits territoris insulars. S'inclouen sota aquesta característica els dotze ter-

ritoris restants, que, dit sigui de passada, evoquen espais paradisiacs: Anguila (Gran Bretanya), Bermudes (Gran Bretanya), Guam (EUA), Illes Caiman (Gran Bretanya), Illes Turques i Caicos (Gran Bretanya), Illes Verges Britàniques (Gran Bretanya), Illes Verges dels Estats Units (EUA), Montserrat (Gran Bretanya), Pitcairn (Gran Bretanya), Samoa Americana (EUA), Santa Elena (Gran Bretanya) i Tokelau (Nova Zelanda). Es tracta de territoris que es mantenen sota els estrictes paràmetres d'aplicació del principi d'autodeterminació, però que, a desgrat de la seva diversitat, mantenen en comú circumstàncies molt particulars sobre la viabilitat política i econòmica de l'exercici dels seus drets, així com una actitud passiva de les seves potències administradores per impulsar el procés descolonitzador.

El principi d'autodeterminació dels pobles colonials. La primera incursió de les situacions colonials en l'esfera jurídica internacional es va produir a finals del segle XIX, i no precisament per eradicar-les, sinó amb la pretensió d'evitar conflictes entre potències colonials i, específicament, aquells que podien derivar-se de l'ocupació efectiva dels territoris de la costa del continent africà. L'obligació jurídica a què es comprometien les potències signatàries de l'Acta de Berlín (26 de febrer del 1885) feia referència a la notificació de les possessions que adquirissin en un futur, notificació que es podria utilitzar per "...fer valer les seves reclamacions".

El següent pas es va donar en l'etapa de la Societat de Nacions (1919), un període que es va caracteritzar per la submissió sota control internacional dels territoris colonials que pertanyien a les potències derrotades a la I Guerra Mundial. Per tant, s'inscriu en l'àmbit de les capitulacions de guerra, no com un tractament objectiu de control de les situacions colonials.

El règim que es va establir aleshores fou el de mandats, segons tres categories en relació al "...grau de desenvolupament del poble, la situació geogràfica del territori, les seves condicions econòmiques i altres circumstàncies anàlo-

L'Assemblea General de l'Organització de les Nacions Unides va declarar el 8 de desembre de 2000 el període 2001-2010 com a "segon decenni internacional per a l'eliminació del colonialisme". Tot i això encara hi ha pobles colonitzats, davant la indiferència de la majoria.

EL TEMPS

Palestina era un mandat de tipus A –en què s'inclouïen els territoris procedents del desmantellament de l'imperi otomà– sota l'administració de la Gran Bretanya. A la imatge, policia colonial jueva integrada en l'exèrcit britànic, l'any 1937.

gues”, d'acord amb l'article 2 del Pacte de la Societat de Nacions. El resultat foren els mandats tipus A, previstos per als territoris procedents del desmantellament de l'imperi otomà; es reservaven els mandats tipus B per a les colònies situades a l'Àfrica central; i, finalment, els mandats tipus C estaven pensats per al sud-oest africà i certes illes del Pacífic austral. La gradació s'establí sobre la base del major i menor grau d'autonomia respecte a la potència mandatària; és a dir, els primers estaven dirigits a la ràpida independència i els darrers, de fet, passaven a subordinar-se a la nova potència colonial. Cal recordar que Palestina era un mandat de tipus A sota l'administració britànica.

L'etapa de les Nacions Unides. Les Nacions Unides (1945) van preveure un doble plantejament de les situacions colonials: el règim internacional d'administració fiduciària (capítol XII de la Carta de l'ONU) i la declaració relativa a territoris no autònoms (capítol XI de la Carta de l'ONU). Tots dos plantejaments tenen en comú amb el règim establert en l'etapa anterior que es tractava també d'un mecanisme de control internacional amb disparitat de tractament quant a les obligacions de la metròpoli i el grau d'autonomia. Però el nou sistema, tal i com va quedar demostrat durant la seva instauració, tenia una virtualitat més gran per aconseguir l'objectivació de totes les situacions colonials.

El règim d'administració fiduciària estava pensat per als següents territoris : a) Els que estaven sota mandat; b) Els que, com a resultat de la Segona Guerra Mundial, van ser segregats d'estats enemics; i c) Aquells que voluntàriament fossin col·locats sota aquest règim pels estats responsables, com determina l'article 77 de la Carta de l'ONU. A desgrat del marcat caràcter continuista respecte al mecanisme instaurat per la Societat de Nacions, la seva especificitat és que l'acció de l'administrador ha d'anar dirigida al desenvolupament progressiu del “govern propi o la independència” (article 76); i sotmet aquesta acció a mecanismes internacionals específics que giren a l'entorn de dos eixos: un acord especial entre la potència administradora i les Nacions Unides, i que aquest acord se sotmeti a la fiscalització d'un òrgan principal de les Nacions Unides establert a l'efecte, el Consell d'Administració Fiduciària.

Els territoris no autònoms eren enunciats com una “declaració”, no com un règim internacional, la qual cosa ja indica un menor control internacional, que en definitiva es concretaria a “transmetre regularment al secretari general, a títol informatiu i dins dels límits que la seguretat i consideracions d'ordre constitucional requereixen, la informació estadística i de qualsevol altra naturalesa tècnica que versí sobre les condicions econòmiques, socials i educatives dels territoris pels quals són respectivament responsables” (article 73, c). Els que havien de transmetre aquesta informació eren els membres de l'ONU “que tinguin o assumeixin la responsabilitat d'administrar territoris els pobles dels quals no hagin assolit encara la plenitud del govern propi” (article 73).

Com era d'esperar, els estats membres no van mostrar un interès irrefrenable per transmetre aquesta informació sol·licitada. Així, l'Assemblea General de les Nacions Unides, des del seu primer període de sessions, es va dedicar a facilitar el compliment d'aquesta obligació per part dels estats i, a partir de la resolució 742 (VIII), del 27 de novembre del 1953, va elaborar els criteris que permetien identificar quins territoris havien d'ésser considerats no autònoms.

L'aspecte d'aquest doble sistema previst a la Carta de les Nacions Unides sobre el qual vull cridar l'atenció és que les metròpolis doten els territoris administrats d'un estatut jurídic internacional diferent i separat del territori de l'estat que els administra i serà la base per a la identificació de quins pobles colonials tenen el dret d'autodeterminar-se.

Amb aquest plantejament s'arriba a l'any 1960, quan per fi es proclama, en la coneguda com a Carta Magna de la Descolonització (resolució 1.514 –XV–, de 14 de desembre del 1960) que “la subjecció dels pobles a una subjugació, dominació i explotació estrangera constitueix una denegació dels drets humans fonamentals, és contrària a la Carta de les Nacions Unides i compromet la causa de la pau i de la cooperació mundials”.

En definitiva, això significava declarar il·legal el manteniment de les situacions colonials. Ara bé, l'element de continuïtat amb el sistema anterior requeia en el fet que la titularitat del dret l'ostentaven no tots els pobles en general, sinó els pobles establerts en territoris amb un estatut jurídic diferenciat, consolidat per l'aplicació dels capítols de la Carta de les Nacions Unides referents a territoris no autònoms i territoris sota administració fiduciària.

El contingut del dret internacionalment reconegut té fonamentalment una dimensió política, però també una dimensió econòmica, com s'estableix en el paràgraf 2 de l'esmentada resolució 1514 (XV) : “Tots els pobles tenen el dret de lliure determinació; en virtut d'aquest dret determinen lliurement la seva condició política i cerquen lliurement el seu desenvolupament econòmic, social i cultural.”

Decidir la seva condició política passava per esdevenir un estat independent i sobirà, establir la lliure associació amb un estat independent o integrar-se en un estat independent, o bé qualsevol altra forma que es decidís (resolucions 1.541 –XV– de 15 de desembre del 1960, i resolució 2.625 –XXV– de 24 d'octubre del 1970). Quant a la forma de conèixer la voluntat del poble colonial reconegut com a tal, respon a un procés de consulta popular que s'articula en molts supò-

sits de la pràctica a través de plebiscits i referèndums organitzats i supervisats per les Nacions Unides. Finalment, el reconeixement de drets als pobles, i la consegüent obligació dels estats de garantir-ne l'exercici, té en aquest context un caràcter transitori, s'exhaureix un cop finalitza la situació colonial.

La dimensió econòmica de l'autodeterminació s'estableix en la resolució 1.803 (XVII) de 14 de desembre del 1962 –“Sobirania permanent sobre els recursos naturals”– i s'articula entorn de tres eixos:

1. Es declara la titularitat dels recursos naturals per als pobles tal com s'estableix en el seu paràgraf primer: “El dret dels pobles i de les nacions a la sobirania permanent sobre les seves riqueses i recursos naturals s'ha d'exercir en interès del desenvolupament nacional i del benestar del poble del respectiu estat.”

2. S'estableixen criteris per a les inversions estrangeres, i les diferents manifestacions que les acompanyen, basats en el respecte mutu.

3. El ple exercici de la sobirania permanent es vincula a la cooperació amb el desenvolupament: “La cooperació internacional en el progrés econòmic dels països en vies de desenvolupament, ja consisteixi en vies de desenvolupament, ja consisteixi en inversions de capitals, públics o privats, intercanvi de béns i serveis, assistència tècnica o intercanvi d'informacions científiques, serà de tal naturalesa que afavoreixi els interessos del desenvolupament nacional independent d'aquests països i es basarà en el respecte de la seva sobirania sobre les seves riqueses i recursos naturals.”

Com calia esperar, l'aplicació d'aquesta resolució no quedava sotmesa al control de les Nacions Unides, sinó que s'ha convertit en un dels cavalls de batalla de la realitat en què es troben els territoris actuals pendents de descolonització, i d'altra banda evidencia un vincle ineludible entre descolonització i cooperació amb el desenvolupament.

Anna Badia Martí

*Catedràtica de Dret Internacional
de la Universitat de Barcelona*

*La realitat és que
avui continua
havent-hi setze
territoris colonials
–després que Timor
Oriental accedís a la
independència el
20 de maig de 2002–
i quatre potències
administradores:
Estats Units, França,
Nova Zelanda i el
Regne Unit, tal i com
figura a l'agenda de
les Nacions Unides.
La situació,
com a mínim, es pot
qualificar d'irregular*

Nova Caledònia, el Sàhara Occidental, Gibraltar i les Illes Malvines són els territoris que presenten més problemes de descolonització.

Els territoris més conflictius per a la descolonització

Amb característiques diverses però amb un lligam evident: la conflictivitat que presenta la seva descolonització encara no efectiva. Són els territoris de Nova Caledònia, el Sàhara Occidental, Gibraltar i les Illes Malvines.

Nova Caledònia: una alternativa pactada. La qüestió de Nova Caledònia continua figurant a la llista de territoris no autònoms. La tasca de les Nacions Unides consisteix a fer el seguiment de l'aplicació de l'anomenat Acord de Nouméa del maig del 1998, que organitzava el ple exercici de l'autodeterminació al llarg d'un període transitori.

L'arxipèlag té importants desequilibris econòmics i socials entre les diferents illes que el conformen, però l'element clau de la desestabilització de la seva població, que inclou fins i tot períodes violents, radica en la seva composició i en l'enfrontament entre els grups majoritaris, uns partidaris de la independència i els altres simpatitzants de la integració a França.

Segons dades del 1996, Nova Caledònia tenia 196.836 habitants, amb la següent composició: el 42,5% eren canacs (indígenes melanesis); el 37,1%, caldotxes (d'origen europeu, fonamentalment francesos); el 8,4%, walisians; el 3,8%, polinesis; i el 8,2%, d'altres orígens ètnics (sobretot indonesis i vietnamites). L'idioma oficial és el francès, i a més es

parlen aproximadament 28 dialectes melanesis i polinesis.

L'Acord de Nouméa, que va significar l'estabilització de les illes, es va firmar entre el Govern francès, el proindependentista Front d'Alliberament Canac i Socialista, i l'Agrupació Pro-Caledònia en la República Francesa, de tendència integracionista. Segons aquest acord, les parts de Nova Caledònia van optar per una solució negociada i per l'autonomia gradual de França, en lloc de celebrar immediatament un referèndum sobre la seva situació política. L'autonomia gradual, amb la transferència de poders de França, es va iniciar el 2000 i està previst que es completi en un termini d'entre quinze i vint anys, moment en què la població es pronunciarà sobre el seu estatut definitiu, o bé a favor de la independència o bé d'una forma d'estat associat.

Cal assenyalar també que, prèvia modificació de la Constitució francesa, es va organitzar un referèndum a Nova Caledònia sobre l'Acord de Nouméa, en el qual va participar el 74% del cens electoral, el 72% del qual es va manifestar a favor de l'Acord. Per part francesa, l'Acord s'incorpora a la seva legislació i a partir d'aquest moment Nova Caledònia deixa de ser considerada territori d'ultramar i el Govern de França la descriu com "una col·lectivitat *sui generis*, que té institucions creades únicament per al seu territori i a la qual es transferiran de ma-

EFE

nera gradual però irreversible algunes funcions d'estat”.

La colònia es troba, així, davant d'una solució pactada, no exempta de dificultats en la implantació de la nova estructura política i de l'organització econòmica i de serveis, però ofereix expectatives de viabilitat.

El Sàhara Occidental: el manteniment de la pau i la seguretat internacional. La coneguda com a “qüestió del Sàhara Occidental” és l'únic cas, després que el Timor Est hagués assolit la independència, que es manté formalment sota la confluència de dos àmbits de competència de les Nacions Unides: l'aplicació del principi d'autodeterminació dels pobles colonials i la responsabilitat que té l'Organització en el punt nuclear del seu sistema de mantenir la pau i la seguretat internacional. La doble dimensió de la qüestió explica –però no justifica– la situació en què es troba actualment el conflicte i el tractament que rep de la comunitat internacional.

En síntesi, el conflicte –perquè realment es tracta d'un conflicte internacional, amb posicions aparentment irreconciliables– gira a l'entorn de tres qüestions que tot seguit passem a detallar.

La primera fa referència a les parts que participen en la controvèrsia. Si bé es tracta d'una descolonització pendent, la potència colonial, Espanya, ja va declinar les seves responsabilitats el novembre del 1975, amb el tractat internacional conegut com a Acord Tripartit de Madrid. Formalment va manifestar a les Nacions Unides que posava fi a les seves responsabilitats el febrer del 1976. Es va arribar a aquest punt després del rocambolesc procés iniciat el 1955, amb l'entrada d'Espanya a l'ONU, que té com a característica recurrent, durant el període que abraça més de vint anys, la manca d'adequació als paràmetres imposats per l'ordre internacional establert a la Carta de les Nacions Unides.

Primerament, Espanya va proclamar que no tenia territoris no autònoms, sinó que la seva organització territorial tenia

La coneguda com a “qüestió del Sàhara Occidental” és l'únic cas, després que el Timor Oriental hagi assolit la independència, que es manté sota dos àmbits de competència de l'ONU: l'aplicació del principi d'autodeterminació dels pobles colonials i la responsabilitat que tenen les Nacions Unides de mantenir la pau i la seguretat internacional.

“provincias de ultramar”, raó per la qual no estava obligada a transmetre informació a les Nacions Unides. Després, quan ja no podia sostenir aquesta posició i va començar a mostrar-se sensible a les obligacions que li imposava la seva condició de membre de l'Organització, va néixer un nou conflicte entre Espanya i el Marroc. El Govern d'aquest país afirma que el territori del Sàhara forma part del seu territori i, per tant, havia de passar a la seva sobirania. En aquest moment no sols no es va tractar més que tímidament la qüestió davant del Consell de Seguretat sinó que, a més, el Marroc va propiciar que l'Assemblea General de les Nacions Unides sol·licités una opinió consultiva al Tribunal Internacional de Justícia. Aquesta fase del procés es va resoldre, coincidint amb la mort del general Franco, amb l'esmentat Acord Tripartit de Madrid, en el qual Espanya, sota l'absència absoluta de cobertura jurídica internacional, es va desentendre de l'afer i va cedir l'administració del territori al Marroc i a Mauritània, per bé que aquest darrer país se'n va retirar el 1979.

A partir d'aquest moment el poble sahrauí, organitzat políticament i militarment a través del Front Polisario, va proclamar la República Àrab Sahrauí Democràtica (RASD) i va començar la guerra amb les forces armades marroquines.

La segona qüestió gira entorn del desenvolupament de la contesa, que es concreta en l'ocupació militar progressiva de gran part del territori per l'exèrcit marroquí. A més, es construeixen murs d'arena. Aquest període, singularment, encara que hi havia un conflicte clar entre els dos exèrcits, no va figurar en l'agenda del Consell de Seguretat de les Nacions Unides, competent en la matèria. El tema del Sàhara Occidental va continuar tractant-se en l'àmbit de la descolonització, i per tant en el Comitè dels Vint-i-quatre, l'organisme encarregat de l'aplicació de la Declaració sobre la concessió de la independència dels països i pobles colonials. El tractament del conflicte es va mantenir en l'Organització per a la Unitat Africana. No va ser fins al 1991 que es va publicar l'anomenat Pla d'Arranjament –auspiciat per l'Organització per a la Unitat Africana i l'ONU– i

que en principi va ser acceptat per ambdues parts. La manifestació concreta d'aquest pla va ser l'alto el foc del 1991, que imposava l'acantonament de les tropes a ambdós costats del mur i el desplegament d'una operació de manteniment de la pau (MINURSO, la Missió de les Nacions Unides pel Referèndum al Sàhara Occidental).

Aquesta ocupació militar –entesa per la part marroquina com un fet legítim en l'exercici de la seva sobirania per tal de preservar la seva integritat territorial, que, segons el seu Govern, abraça tot el territori saharià–, va tenir, a més de les militars, dues conseqüències d'importància directa per a l'exercici de l'autodeterminació. D'una banda, la instal·lació de ciutadans marroquins en el territori, amb l'objectiu clar de canviar la composició de la població, amb possibles efectes directes en un referèndum d'autodeterminació. D'altra banda, aquesta ocupació militar va permetre al Marroc aprofitar-se dels recursos naturals del territori, incloent-hi els espais marins: explotació dels recursos pesquers i dels petrolífers, en fase d'exploració, a banda de la tradicional extracció de fosfats. De manera singular no es va produir cap manifestació ni qualificació pels òrgans de les Nacions Unides sobre la necessitat d'aplicar el quart conveni de Ginebra sobre dret humanitari bèl·lic, que és el dret aplicable a les situacions d'ocupació militar i el que regula els temes assenyalats. Així s'ha fet en altres casos d'ocupació militar, com el de Timor Est per part d'Indonèsia o el de territoris palestins per Israel, on darrerament s'ha recorregut també a la tècnica del mur, en aquest cas no d'arena, sinó de ciment armat.

La tercera qüestió es relaciona amb l'exercici d'autodeterminació pel poble sahrauí, que, en la seva gran majoria, es troba desplaçat en el camp de refugiats de Tinduf, en territori algerià. Aquesta població sobreviu gràcies a la solidaritat internacional, fonamentalment no-governamental, i amb escassa incidència en els programes de cooperació amb el desenvolupament tant estatals com multilaterals.

La perversió de la situació del poble sahrauí és que, tot i ser titular del dret d'autodeterminació –en absència d'una

El ministre britànic d'Afers Exteriors, Jack Straw (amb ulleres), camina per Gibraltar envoltat de ciutadans de la Roca poc abans d'entrevistar-se amb el ministre principal d'aquesta colònia, Peter Caruana, el maig del 2002. El contenciós que afecta l'estat espanyol i la Gran Bretanya amenaça d'eternitzar-se.

***Les Illes Malvines,
per a l'Argentina,
són seves per sobirania.
Per a la Gran Bretanya
és un territori
d'ultramar i vol
un aprofundiment
en l'autogovern.
Malgrat això,
i deixant de banda
les conseqüències
de la guerra del 1982,
les relacions mútues
es mantenen
dins dels paràmetres
de les anomenades
"relacions amistoses"***

potència colonial que assumeixi la seva representativitat internacional—, ha de fer valdre els seus drets enfront de la potència ocupant. Això significa que el Marroc vol participar en l'organització del referèndum d'autodeterminació previst en el Pla d'Arranjament. Per això el punt inicial del procés electoral, és a dir, la configuració del cens de votants, ha estat un element paralitzant. El complicat mecanisme d'identificació i de revisió del cens provisional han provocat la inactivitat absoluta de la unitat electoral de la MINURSO, que ha fet les maletes i ha enviat els seus arxius a Ginebra.

Els elements jurídics de la qüestió del Sàhara Occidental han cedit enfront dels components polítics, com mostren les decisions que ha pres el Consell de Seguretat. Actualment, el procés negociador gira a l'entorn de les propostes de James Baker formulades en el Pla de pau per a la lliure determinació del poble del Sàhara Occidental. La línia d'actuació proposada estableix un període màxim de cinc anys, qualificat de transitori, en el qual s'establiria un règim d'autonomia local, el Marroc mantindria la representació exterior i la defensa del territori, es repatriarien els refugiats al seu lloc d'origen i es celebraria un referèndum en què participarien tots els habitants.

Gibraltar i Malvines: autodeterminació i integritat territorial. Els casos que s'inclouen en aquest epígraf corresponen a les conegudes com a qüestió de Gibraltar i qüestió de les Illes Malvines (Falkland). Ambdós tenen en comú una tradicional posició geoestratègica, el primer per estar situat a l'entrada del mar Mediterrani i en l'estret internacional del seu nom, i el segon per la seva situació a l'Atlàntic sud, on, gràcies al sistema de sectors establert en el Tractat Antàrtic, amplia la capacitat d'accés al continent d'aquest nom.

Així mateix, també tenen en comú que les reivindicacions sobre el títol de sobirania que mantenen Espanya i l'Argentina, basats en el principi d'integritat territorial enfront de la potència colonial, Gran Bretanya, es formulen amb anterioritat al règim internacional establert per les Nacions Unides. L'adscripció de Gibraltar a Gran Bretanya arrenca del Trac-

tat d'Utrecht del 1713 i de la guerra de Successió, i ja a mitjan segle XVIII es van iniciar les accions per recuperar el territori. Les illes Malvines són reivindicades per l'Argentina com a part integrant del seu territori, heretada d'Espanya des de la seva constitució com a estat independent.

Finalment, en aquesta enumeració d'elements comuns, és d'especial rellevància el fet que els territoris no posseïen població autòctona. La població de Gibraltar havia sortit de la Roca el 1704 i es va instal·lar a la població de San Roque, mentre que, pel que fa a les Illes Malvines, és difícil establir una població local al principi del segle XIX, tret d'alguna esporàdica unitat militar o d'alguns baleners. La població resident actualment en ambdós casos és d'origen sobrevingut, derivada de la pròpia activitat en el territori per la potència colonial.

D'aquesta manera ens trobem que l'Assemblea General de l'Organització de les Nacions Unides ha reconegut el conflicte sobre el títol del territori i insta Espanya i Gran Bretanya, d'una banda, i a aquesta darrera amb l'Argentina, de l'altra, a iniciar negociacions per arribar a una solució.

En la qüestió de les Malvines sembla que les posicions pel que fa al títol són irreductibles: per a l'Argentina, es tracta d'una qüestió de sobirania, mentre que per a la Gran Bretanya es tracta d'un territori d'ultramar i d'una qüestió d'aprofundiment en l'autogovern. Malgrat això, i deixant de banda les conseqüències de la guerra del 1982, les relacions mútues es mantenen dins dels paràmetres de les anomenades "relacions amistoses".

Pel que fa a la qüestió de Gibraltar, les vies de negociació prenen altres viarans, en part derivats de la pertinença d'ambdues parts en conflicte a la Unió Europea i a l'OTAN, i hi ha negociacions obertes sobre la qüestió tant respecte al títol de sobirania —es discuteix la noció de "sobirania compartida"— com a aspectes diversos de cooperació que afecten el benestar de la població i les seves activitats econòmiques.

Anna Badia Martí

*Catedràtica de Dret Internacional
de la Universitat de Barcelona*

L'autodeterminació als petits territoris insulars

EL TEMPS

Dotze territoris insulars continuen identificats en l'agenda de l'ONU com a "no autònoms". Tot i la disparitat, presenten alguns trets comuns.

Els dotze territoris insulars que continuen a l'agenda de les Nacions Unides com a territoris no autònoms es mantenen dins dels paràmetres –almenys de moment– del mecanisme de control de l'aplicació del principi d'autodeterminació, que esdevé l'única via de defensa dels interessos de les parts afectades. En definitiva, els casos anteriorment exposats, per les seves pròpies característiques, superen aquest marc, i un d'ells, el del Sàhara Occidental, perquè afecta directament el manteniment de la pau i la seguretat de les Nacions Unides, es manté, de moment, sota la responsabilitat del Consell de Seguretat amb la missió d'organitzar el referèndum; els casos de Gibraltar i les Illes Malvines s'inscriuen en un marc negociador de caràcter bilateral entre estats sobirans.

La disparitat entre els que es denominen petits territoris insulars és absoluta, i cadascun dels territoris té suficient interès per ésser estudiat de manera individual. Malgrat tot, a desgrat de la seva disparitat, mantenen una sèrie de notes comunes de diferent naturalesa, que emmarquen l'actual procés de descolonització i constitueixen la principal tas-

ca de les Nacions Unides en aquest àmbit, especialment l'anomenat "Comitè dels Vint-i-quatre". Vegem algunes de les notes, a parer meu rellevants, d'aquesta realitat.

Característiques com a problemes. Com a punt de partida cal tenir molt present que aquests territoris insulars estan en clar desavantatge enfront dels països en desenvolupament, a causa d'un conjunt de factors, d'entre els quals cal assenyalar "l'extensió, la llunyania, la dispersió geogràfica, la vulnerabilitat als desastres naturals, la fragilitat dels seus ecosistemes, les limitacions en matèria de transports i comunicacions, la gran distància que els separa dels centres de comerç, un mercat intern summament limitat, la manca de recursos naturals, l'escassa capacitat autòctona, el greu problema que suposa el subministrament d'aigua potable, la profunda dependència de les importacions i d'un petit nombre de productes bàsics, l'exhauriment dels recursos no renovables, la migració, en particular del personal altament qualificat, l'escassetat de personal administratiu i les pesades càrregues financeres", segons assenyala el Document A/57/23 (part I) del Comitè esmentat.

Aquestes dades fàctiques els deixen en una situació de gran fragilitat econòmica i necessitat d'ajuda exterior per al seu desenvolupament. Cal afegir, a més, l'actitud que mantenen les potències administradores respecte a la gestió dels recursos i a les polítiques de desenvolupament. És per això que el Comitè dels Vint-i-quatre vincula aquests casos amb altres àmbits de dimensió internacional dins del sistema de les Nacions Unides, com queda reflectit en la proclamació del "Segon decenni per a l'eliminació del colonialisme".

Les Illes Caiman són un paradís turístic i fiscal. Els visitants estrangers incideixen de manera perversa en les tradicions de la societat, en els recursos naturals, sobretot l'aigua, el medi ambient i els drets de propietat dels habitants.

EL TEMPS

Actitud de les potències administradores. Alguns dels condicionaments geogràfics apuntats, així com l'escassetat de la població, incideixen directament en l'actitud de les potències administradores, ja que els pobles en qüestió amb dificultats poden oposar-se a la forma amb què es gestionen els seus interessos i al mètode amb què aquests estats executen les seves obligacions internacionals. Un dels trets característics és que les metròpolis no prenen una posició bel·ligerant en contra dels drets internacionalment reconeguts als pobles colonials, sinó una actitud passiva, de deixadesa en les seves obligacions de cooperació amb el sistema de les Nacions Unides Ho provenen, per exemple, les demores a l'hora d'enviar els informes preceptius sobre l'evolució política, econòmica i social en els territoris no autònoms, i també la poca predisposició a col·laborar perquè el Comitè dels Vint-i-quatre hi envii missions d'inspecció. Amb tot, el secretari general publica els informes sobre cadascun dels territoris, que són la base perquè l'Assemblea General adopti les resolucions pertinents i es conegui de manera adequada la realitat en què viuen.

Un dels elements nuclears que es donen en aquests territoris és l'íntima vinculació entre la dimensió política i econòmica de l'exercici dels drets i el fet que el seu ple exercici, en els parà-

metres actuals, requereix el concurs d'ambdues dimensions, que són indisociables.

Pel que fa a la dimensió política —és a dir, que el poble colonial decideixi lliurement el seu estatut: la independència, integrar-se, o associar-s'hi, en un estat independent o qualsevol altra fórmula— el nus gordià és que la decisió sobre el seu futur s'ha de prendre sense ingerència externa i amb ple coneixement de les diferents alternatives, un objectiu difícil d'assolir en una situació de dependència.

A grans trets, i salvant les especificitats de cadascun dels territoris, ens trobem que el seu grau de desenvolupament polític correspon a allò que entenem com a administració local. La potència administradora manté sota la seva jurisdicció les decisions sobre l'ús del territori, la normativa sobre el comerç internacional, així com l'afluència de recursos per al seu desenvolupament econòmic, social i cultural, que acostuma a regular-se a través del que es coneix genèricament com *Llibre blanc dels territoris d'ultramar*. Això, juntament amb el fet que l'estat pot deixar sense efecte en els territoris no autònoms obligacions internacionalment assumides per tractats internacionals —a través de les anomenades "clàusules colonials"—, pot convertir aquests països en "paradisos", en el sentit més ampli del terme. En definitiva, no hi ha

Alguns dels condicionaments geogràfics apuntats, així com l'escassetat de la població, incideixen directament en l'actitud de les potències administradores, ja que els pobles en qüestió amb dificultats poden oposar-se a la forma amb què es gestionen els seus interessos i al mètode amb què aquests estats executen les seves obligacions internacionals.

Un dels trets característics és que les metròpolis no prenen una posició bel·ligerant en contra dels drets internacionalment reconeguts als pobles colonials, sinó una actitud passiva, de deixadesa en les seves obligacions

*Les entitats
financeres que es
registren en aquests
territoris, si bé
naturalment no totes,
tenen una manifesta
tendència a prestar
serveis financers
que faciliten
l'evasió de capitals
i el blanqueig
de diner procedent
del tràfic il·lícit,
activitats que
eufemísticament
es denominen
"territoris que presten
serveis financers
extraterritorials",
al mateix temps
que figuren com a
"paradisos fiscals"
en les organitzacions
internacionals
que intenten prendre
mesures contra
aquestes pràctiques*

una situació d'igualtat entre ambdues parts que garanteixi als petits territoris la llibertat d'escollir el seu futur.

Aquest desequilibri entre les parts té la seva plasmació més clara en la dimensió econòmica de l'autodeterminació, que, cal recordar-ho, recau fonamentalment en tres eixos: titularitat dels recursos naturals, control de les inversions estrangeres i cooperació per al desenvolupament.

La titularitat dels recursos naturals es refereix tant a l'ús com a l'explotació del territori i sota criteris de sostenibilitat. En aquest context es mostra una clara deficiència en l'aplicació dels paràmetres jurídics tant internacionals com estatals. Les deficiències més grans es mostren fonamentalment en l'explotació dels recursos marins i en el manteniment de bases militars.

Aquestes darreres signifiquen l'alienació de part del territori per tal d'emplaçar-hi instal·lacions militars, i per tant la utilització dels recursos locals en perjudici del desenvolupament econòmic d'aquests territoris. Les activitats a què cal posar fi en aquest àmbit són l'ús del territori per a intervencions armades, assaigs nuclears, vessaments de deixalles nuclears i emplaçaments d'armes de destrucció massiva. Per tal de posar fi a aquests usos no és suficient amb el tancament i desmantellament de les instal·lacions. També s'ha de netejar la zona, a més d'atendre els efectes que aquests usos han comportat per a la salut dels habitants.

En aquest àmbit no pot deixar d'assenyalar-se la important incidència de dos tipus d'activitats que solen realitzar empreses estrangeres en aquests territoris, en concret les entitats financeres i les turístiques.

Les entitats financeres que es registren en aquests territoris, si bé naturalment no totes, tenen una manifesta tendència a prestar serveis financers que faciliten l'evasió de capitals i el blanqueig de diner procedent del tràfic il·lícit, activitats que eufemísticament es denominen "territoris que presten serveis financers extraterritorials", al mateix temps que figuren com a "paradisos fiscals" en les organitzacions internacionals que intenten prendre me-

sures contra aquestes pràctiques. I les activitats turístiques massives en tots aquests territoris incideixen de manera perversa en les tradicions de les societats, en els recursos naturals, especialment l'aigua, el medi ambient i els drets de propietat dels habitants.

Les mesures que proposen les resolucions de les Nacions Unides, enfront de les inversions estrangeres i per tal de respectar els drets reconeguts a la població, parteixen de la consideració que són necessàries però "han d'efectuar-se en col·laboració amb els pobles dels territoris no autònoms i d'acord amb els seus desigs a fi d'aportar una contribució vàlida al desenvolupament econòmic", segons deia la resolució aprovada el 26 de juny del 2002. Al mateix temps, s'exhorta tots els governs a "adoptar mesures legislatives, administratives o d'una altra índole respecte als seus nacionals i a les entitats constituïdes en societats de capital sota la seva jurisdicció que posseeixin i explotin empreses en territoris no autònoms que siguin perjudicials per als interessos dels habitants d'aquests territoris, a fi d'aturar les activitats d'aquestes empreses".

Línies d'acció en el sistema de les Nacions Unides. El comitè responsable d'aplicar la Declaració sobre la concessió de la independència als països i pobles colonials, que hem esmentat amb la denominació de Comitè dels Vint-i-quatre, des de la seva constitució el 1961 fins avui mateix ha estat l'encarregat de donar publicitat als informes sobre cadascun dels territoris i d'organitzar les missions d'inspecció. La seva incansable tasca té l'efecte de control de les actuacions de les potències administradores, i del grau de desenvolupament polític, econòmic, social i cultural en què es troben els pobles colonials. A desgrat d'això, en el moment actual, a més de complir fidelment amb aquesta tasca i amb l'experiència dels més de quaranta anys de vida, les seves línies d'actuació s'adrecen a implicar tot el sistema de les Nacions Unides en els paràmetres de l'exercici del dret a l'autodeterminació, especialment pel que fa a la seva dimensió econòmica.

EFE

En aquest context es demana a tots els organismes especialitzats que enviïn informació sobre la situació que es viu en aquests territoris en els següents temes: problemes ambientals, conseqüències dels desastres naturals (huracans, erupcions volcàniques, erosió de les platges i costes, sequeres), mesures per lluitar contra el tràfic de drogues, blanqueig i altres activitats il·lícites o delictives; i explotació il·legal dels recursos marins.

I, malgrat tot, els diferents organismes no mostren una decidida voluntat d'actuació, si bé no s'ha de negligir l'efecte de publicitat que tenen aquestes normes de comportament.

Una altra via d'actuació consisteix a inserir aquesta particular situació de les poblacions pendents de descolonització en els programes d'ajuda al desenvolupament, en la seva dimensió assistencial i financera, acció coordinada pel Programa de les Nacions Unides per al Desenvolupament.

Finalment, cal assenyalar –i és una prova de la preocupació que suscita la

viabilitat econòmica d'aquests dotze territoris– que el Consell Econòmic i Social, l'organisme de les Nacions Unides encarregat de la cooperació econòmica, social i cultural, inclou en el seu programa el següent tema: “Aplicació de la declaració sobre la concessió de la independència als països i pobles colonials pels organismes especialitzats i les institucions relacionades amb les Nacions Unides.” La qüestió que ens ocupa va més enllà del marc del Comitè dels Vint-i-quatre.

El futur d'aquestes poblacions i dels seus territoris no el veig gaire encoratjador, entre més raons perquè, realment, presten serveis més importants a determinades empreses multinacionals que a les potències colonials i als tercers estats. I en l'actual enfocament de l'economia global no hi ha molt d'interès a recuperar el paper central de l'estat en matèria econòmica i financera.

Anna Badia Martí

*Catedràtica de Dret Internacional
de la Universitat de Barcelona*

Els efectes del volcà Soufriere Hills sobre l'illa de Montserrat l'agost del 1997 van ser demolidors. 2.000 dels 11.000 habitants van haver de ser evacuats per culpa d'un perill latent des que el 1995 entrara en erupció.

El dret a la independència en el pensament marxista

El procés colonialista producte de l'imperialisme es produeix durant l'eclosió de noves nacions i del nacionalisme. El dret a l'autodeterminació teoritzat per Lenin esdevindrà referència mundial.

Monument a Marx i Engels que el Partit Comunista de la Unió Soviètica va ubicar davant mateix de l'edifici que acollia el Comitè Central de la formació. Encara avui dia són ben visibles, als carrers de les grans ciutats russes, les referències als dos principals teòrics d'un ideari que va marcar un abans i un després a la història.

Els anys que van de 1870 a 1914 configuren un període especialment important en la història d'Europa i del món: són els anys en què els canvis estructurals que s'estan produint en l'economia i en la societat europees –i que han permès parlar de segona revolució industrial– van possibilitar la important onada imperialista que va menar al repartiment del món entre les grans potències europees. Àfrica i Àsia, en primer lloc, foren objecte d'una cobdícia que no tenia antecedents en la història. Gran Bretanya i França, però també Itàlia, Alemanya, Bèlgica, Holanda o Portugal, en poc menys de dues dècades foren els artífexs d'una colonització que va culminar en el control absolut del continent africà per part dels europeus –tret d'Etiòpia, que va conservar la seva independència fins al 1935, i del petit estat de Libèria, a la costa atlàntica–, mentre bona part de l'Àsia del sud, del sud-est i del Pacífic també queia sota el domini europeu.

Però al mateix temps el continent europeu coneixia importants moviments nacionalistes en el seu si. Culminada la unificació d'Itàlia i d'Alemanya, assolida la independència de Bèlgica, de Grècia o de Sèrbia en etapes anteriors,

EL TEMPS

subsistien encara els grans imperis herets de l'antic règim, que eren autèntiques presons de pobles: a l'imperi tsarista, l'imperi austrohongarès o l'imperi otomà –als Balcans, en franca davallada–, s'hi afegia ara l'imperi alemany, que havia estat proclamat l'any 1871, després de la victòria prussiana a la guerra contra França. Arreu, les reivindicacions nacionalistes, de txecs, de polonesos, de lituans, de romanesos o d'ucraïnesos, s'afegien a les històriques lluites dels irlandesos per alliberar-se del jou britànic, mentre feien la seva aparició nous moviments naciona-

listes, com el català o el basc a l'estat espanyol, l'occità o el bretó a l'estat francès, i a les darreries de segle apareixia també el sionisme entre els jueus d'Europa. D'aquesta manera, els nacionalismes, que havien obtingut carta de naturalesa històrica a les revolucions del 1848 –no en va les revolucions d'aquell any foren conegudes com la “primavera dels pobles”–, amenaçaven l'existència d'imperis que semblaven molt sòlids i d'estats unitaris que en

cap cas se suposava que haurien pogut trontollar. I obligaven tothom a adoptar posicions i a pronunciar-se enfront d'uns moviments que no semblaven tenir aturador.

Nacionalisme, marxisme i moviment obrer. I és que, juntament amb els moviments nacionalistes, les revolucions de l'any 1848 havien representat també l'eclosió històrica del nou moviment obrer industrial, que a partir d'ideologies diverses era un altre dels moviments que qüestionava l'estructura de la societat capitalista europea tal

com es desenvolupava i es construïa en el decurs del segle XIX. Ja Marx i Engels, enmig de les convulsions revolucionàries de mitjan segle –van publicar el seu *Manifest del Partit Comunista* a la vetlla de les revolucions del 48– i de la seva feina per articular a àmbit internacional la classe obrera, van contemplar amb interès els moviments nacionalistes i van manifestar posicions molt clares: van defensar la unificació alemanya perquè permetria la construcció d'un estat centralitzat i la solidificació de la classe obrera; la independència de Polònia perquè representaria una dura derrota en contra del despotisme dels tsars russos, i l'alliberament d'Irlanda, a parer seu, esdevenia una de les condicions per a l'alliberament del proletariat anglès. Perquè els fundadors del marxisme atorgaven a la classe obrera una primacia absoluta davant de qualsevol altra categoria històrica. Per això, en tots els casos, les posicions que els treballadors havien de defensar enfront dels moviments nacionalistes eren condicionades pels interessos generals del progrés social i per la seva lluita d'emancipació. En Marx i Engels, altrament, l'internacionalisme proletari era un principi superior a qualsevol tipus de solidaritat nacional, el proletariat era una classe eminentment internacional i ambdós tenien la convicció profunda que en la societat comunista del futur amb la desaparició de l'estat desapareixerien també les diferències nacionals i les nacions.

Durant molts anys els marxistes van viure d'aquestes consideracions generals elaborades pels fundadors del marxisme de manera sectorial i poc sistemàtica. Però l'agreujament de les contradiccions nacionals que es va produir a Europa a les darreries de segle, i fins a l'esclat de la Primera Guerra Mundial, el 1914, i el sorgiment de posicions nacionalistes en el si de diferents organitzacions socialistes europees, van obligar a reprendre un debat que, més enllà de la polèmica que va generar, va acabar sent enormement fructífer des del punt de vista teòric i ideològic i va acabar provocant l'aparició de tres tendències marcadament diferenciades: la dels anomenats “mar-

xistes occidentals”, que es van mantenir fidels als postulats de Marx i Engels; els “marxistes orientals”, que van descobrir l'enorme pes de les lluites nacionals; i les posicions de Lenin, basades en la teorització del dret a l'autodeterminació.

Que el llegat de Marx i Engels continuava essent important a la fi de segle ho demostra el fet que el congrés que la Internacional Socialista va celebrar a Londres l'estiu del 1896 es va pronunciar “a favor de la plena autonomia de totes les nacionalitats” i va declarar “la seva simpatia als obrers de tots els països que en el present pateixen sota el jou de despotismes militars, nacionals o d'altre tipus”, per bé que al mateix temps va insistir en la solidaritat internacional del proletariat, que havia de transcendir i finalment eliminar totes les divisions nacionals. Aquesta va ser l'herència que va reprendre Rosa Luxemburg, considerada com l'exponent més nítida del “marxisme occidental”, quan, entre 1908 i 1909, va publicar el seu llarg treball sobre *La qüestió nacional i l'autonomia*. Contrària a la formulació del dret a l'autodeterminació de les nacions, va mantenir amb extraordinària rigidesa el principi de la primacia absoluta de la lluita de classes enfront de qualsevol altre tipus de combat i va polemitzar contra les tendències nacionalistes que havien aparegut en el si del Partit Socialista polonès. Malgrat que no negava l'existència de l'opressió nacional, considerava que aquesta havia d'ésser enfocada com una “qüestió de classe”; per tant, inclosa dins del programa d'emancipació global de la classe obrera. Però era radical a l'hora de considerar excloents els conceptes de patriota i socialista.

En contrast amb aquestes posicions, van sorgir les teories dels anomenats “marxistes orientals”, molt especialment l'escola austríaca, representada per Karl Renner i Otto Bauer. L'any 1907 Bauer havia publicat *La qüestió de les nacionalitats i la socialdemocràcia*, la primera obra d'un autor marxista que s'ocupava de manera sistemàtica dels problemes nacionals que hi havia a Europa, i on va formular un

Lenin va desenvolupar una teoria sobre el dret a l'autodeterminació de les nacions destinada a tenir una gran transcendència en el futur, ja que si bé Lenin va basar les seves posicions en la realitat multinacional de l'imperi rus i va elaborar un model de solució pensant en una realitat molt concreta, de seguida el model va transcendir el temps i l'espai per esdevenir una doctrina amb valor universal

A diferència d'altres concepcions marxistes que entenen la secessió com una de les múltiples possibilitats que ofereix l'autodeterminació, per a Lenin aquesta era l'única interpretació possible.

esquema teòric i metodològic per analitzar la qüestió nacional alhora que oferiria un model de solució per a les nacionalitats de l'imperi austrohongarès. Les propostes de Bauer eren, sens dubte, extraordinàriament originals i esdevien les més apartades de les posicions de Marx i Engels. Partint de la definició de nació com d'"un conjunt d'homos units per la comunitat del seu destí històric en una comunitat de caràcter", entenia el caràcter nacional com el tret més distintiu de la nació, en la mesura en què condensava tota la història de la nació: la història dels avantpassats, les condicions de la seva lluita per la subsistència, les forces productives, etc. La demostració històrica del postulat metodològic de Bauer el menava a dues conclusions molt importants: d'una banda preveia el desvetllament dels pobles eslaus, aquells "pobles sense història", als quals Engels, seguint les teories de Hegel, havia pronosticat la desaparició, i de l'altra preveia l'aprofundiment de les diferències nacionals en la futura societat socialista, a mesura que el proletariat accedís a la cultura. El punt més feble de la teoria de Bauer era la solució que oferiria al problema nacional de l'imperi, ja que en cap cas preveia que desaparegués, sinó que establia la possibilitat d'una autonomia nacional-cultural que no tindria un caràcter territorial sinó "personal". Cada nacionalitat tindria garantit el ple desenvolupament de la seva cultura nacional i els drets de les minories nacionals estarien protegits a través de disposicions legals. Però l'imperi continuaria existint.

Lenin i l'autodeterminació. En polèmica amb Rosa Luxemburg i amb Otto Bauer, Lenin va desenvolupar la seva teoria sobre el dret a l'autodeterminació de les nacions, destinada a tenir una gran transcendència en el futur, ja que, si bé Lenin va basar les seves posicions en la realitat multinacional de l'imperi rus i va elaborar un model de solució pensant en una realitat molt concreta, de seguida el model va transcendir el temps i l'espai per esdevenir una doctrina amb valor universal. Altrament, les teories nacionals de Lenin

per primera vegada a la història tindran l'oportunitat d'aplicar-se en la pràctica i de configurar l'organització del primer estat socialista existent en la història. Durant molts anys el "model soviètic" va esdevenir referència obligada i exemple esgrimit per molts partits comunistes d'arreu del món que volien resoldre qüestions nacionals en el marc d'estats multinacionals.

Ja l'any 1903, en un moment en què dins del Partit Socialdemòcrata Obrer de Rússia –la denominació del partit socialista rus, abans de la seva escissió entre menxevics i bolxevics– s'estaven plantejant nombroses reivindicacions nacionalistes, entre els jueus socialistes russos organitzats en el Bund o en les seccions del Caucas i de Letònia, Lenin va fer incloure en el programa del partit, de manera explícita, "el dret d'autodeterminació de totes les nacions que entren en la composició de l'estat", i a partir d'aquest moment va mostrar un interès creixent pel tema de les nacionalitats, que es va concretar, sobretot, el 1914 en la publicació de *Sobre el dret de les nacions a l'autodeterminació*. Contrari tant a les solucions constitucionals que defensava Bauer com al menyspreu demostrat per Rosa Luxemburg pels moviments nacionals, Lenin va establir que la clau de volta de la revolució russa, la condició necessària per l'aliança entre la classe obrera i els moviments nacionals, era la defensa del principi d'autodeterminació nacional. Què entenia Lenin per autodeterminació nacional? A àmbit teòric i ideològic, va formular les posicions més radicals quan plantejava de manera taxativa que el dret a l'autodeterminació era "el dret a la secessió i a la formació d'un estat independent". A diferència d'altres concepcions que entenen que la secessió era una de les múltiples possibilitats que ofereix l'autodeterminació, per a Lenin aquesta era l'única interpretació possible, ja que es tractava d'un dret democràtic, condició objectiva per a la victòria de la burgesia democràtica en primer lloc i, posteriorment, per a la victòria del proletariat.

El principi de l'autodeterminació nacional formava part, així, de les reivindicacions específiques del proletariat,

ja que aquest, en la mesura en què era enemic de tota forma d'opressió, també defensava l'emancipació nacional. Però per a Lenin, i aquestes posicions el vinculaven directament a l'herència de Marx i Engels, la prioritat continuava sent la lluita de classes. Per això que el reconeixement del principi de l'autodeterminació tenia un vessant subordinat inevitable: resolva les dificultats existents en un estat plurinacional perquè posava pau entre els diferents elements proletaris dels grups nacionals i, en conseqüència, dins del partit. A més, assegurava nous aliats a la classe treballadora i al seu partit. I era un mitjà per combatre el nacionalisme i per educar el proletariat en un esperit internacionalista, ja que el corollari de l'autodeterminació era la igualtat nacional.

Per totes aquestes raons, a l'hora d'aplicar en la pràctica el principi, el seu pensament no deixava de ser contradictori: només admetia dues opcions en el marc de l'autodeterminació: la separació o l'adhesió a un estat unitari, i refusava vies intermèdies com el federalisme o l'autonomia. I en aquesta disjuntiva les seves preferències eren clares: tot acceptant el principi de la secessió pensava que després de la revolució el proletariat de les diverses nacions havia d'escollir la unió en el marc d'un estat centralitzat, un estat basat en la lliure adhesió dels seus membres, que havia d'assimilar tots els seus components i que havia de posseir una llengua única. Si bé, doncs, les seves preferències eren clares, sempre es va manifestar contrari a forçar les nacions, a desenvolupar una política d'unió forçada. Justament, si l'objectiu del socialisme era precisament la superació de les diferències nacionals, només el reconeixement dels drets de les nacions era l'únic que permetria algun dia superar la consciència nacional.

Quan, després del triomf de la revolució bolxevic de l'octubre del 1917, es va posar en funcionament la nova Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques, sobre el paper es va concretar el principi de l'autodeterminació de Lenin. La Unió, substituïda de l'imperi –territoris com la Polònia russa, Finlàndia o les repúbliques bàltiques d'Estònia,

EL TEMPS

Letònia i Lituània van convertir-se en estats independents— esdevenia la plasmació de la voluntat de les nacions de formar part d'un mateix estat, ja que es tractava d'una unió volguda per totes les nacions, de manera que les diferents constitucions soviètiques van recollir sempre el dret de cada república a abandonar l'URSS i a constituir un estat independent. Per aquesta raó —i al marge d'altres consideracions— la interpretació leninista sobre el dret a l'autodeterminació va posseir una gran difusió a l'Europa de la primera postguerra mundial, en un moment en què la fi de la guerra va comportar la desaparició dels vells imperis europeus i la constitució de nombrosos estats nous. A Catalunya i a l'Espanya dels anys trenta, en el marc de la Segona República, pràcticament tots els comunistes el de-

fensaven i dirigents com Andreu Nin o Joaquim Maurín parlaven fins i tot d'una Unió de Repúbliques Socialistes d'Ibèria com a fórmula per a estructurar l'estat espanyol.

Eren moments en què el tema, els problemes i els conflictes nacionals se centraven bàsicament en la vella Europa, i encara pocs pensaven en la seva aplicació a les colònies. La història del segle XX, però, va acabar evolucionant molt de pressa i no havia de passar massa temps perquè les reivindicacions nacionals, les ànsies de llibertat, es manifestessin en altres continents i en altres terres i el dret a l'autodeterminació s'acabés convertint en un dret universal, veritablement planetari.

Pelai Pagès i Blanch
Universitat de Barcelona

El codi da Vinci, l'Opus i la història

Adreça electrònica:

<http://spanish.opusdei.org>

Home, el famós llibre signat per Dan Brown, *El codi da Vinci* (9 milions de peces venudes, quasi res), que s'ha convertit en un fenomen de masses, bo, el que es diu bo, no ho és gaire. Però entretén, o no? I avui dia, que t'entretenguin un bon grapat d'hores a canvi d'uns 20 euros no és fàcil. Qualsevol pel·lícula normaleta de cine, en la proporció hores d'entreteniment –preu surt perdent davant el “da Vinci” de Brown.

Però el que interessa aquí del llibre és la intenció provocadora de Brown (deu ser cosí llunyà d'en Carod?), que el porta a assegurar que els ritus religiosos i els fets històrics que s'expliquen en la novel·la són reals i rigorosos. I per aquí s'ha armat la

grossa. Perquè resulta que els dolents de la novel·la són l'Opus Dei i els bons una associació anomenada el Priorat de Sió. S'hi barreja una mica de tot, tenyit per referències històriques, la invenció del cristianisme reaccionari en el concili de Nicea el 325... I, és clar, l'Opus ha reaccionat. *Yihad* contra la novel·la, i així Brown que es fa més d'or encara. Però, en fi, si algun lector està interessat a contrastar les referències històriques de la novel·la de moda, ja ho sap. Que comenci per la pàgina oficial de l'Opus (disponible en català) per veure la propaganda contra el llibre. Llavors, a través de Google i donant el títol, trobarà més de 8.000 entrades per comparar. Ànim!

Dues dècades de la poma

Adreça electrònica:

http://www.geocities.com/l_uis/historia.html

Doncs sí, la poma ens ha fet vint anys. L'Appel Macintosh, *of course*. El que fou el revolucionari sistema informàtic, avantguarda també en el disseny de les capses de la computadora, compleix enguany el seu vintè aniversari. Vint anys no són res, però si tot el sant dia estam commemorant, rememorant, analitzant, comentant o referint episodis històrics ocorreguts fa, això, uns vint anys, doncs amb més raó tots els internautes del món han de sentir curiositat per aquest aniversari. És cert que avui dia el Mac, dins del pastís general del mercat dels ordinadors, no es menja un cacau. De fet, només el 3% de les vendes són seves. El gegant s'ho menja tot.

Però li queda el *glamour*. Això no se li pot llevar. Al cap i a la fi, ningú no pot aspirar a ser de debò *pijo* –que, com tothom sap, és l'aspiració general de qualsevol persona normal– si no té un *mac*. Perquè, ja se sap, tot allò que és car no és a l'abast del *populatxo*, i, per tant, fa *bo*. I cars, el que se'n diu cars, els *macs*, ja ho crec, que ho són.

Total, que la poma ja té vint anys. És previst que la companyia faci algunes activitats commemoratives. A la premsa especialitzada ja s'han començat a notar. Però si el lector vol fer-ne un tast, aquest ciber lloc dona un repàs breu i complet al què, quan, qui i com de l'Appel Macintosh al llarg d'aquestes dues dècades.

El nou papa serà el 266è

Adreces electròniques:

<http://www.encuentra.com/includes/documento.php?IdDoc=976&IdSec=222>

<http://www.puertasdebabel.freewire.co.uk/teofobia/libros/papado.htm>

És bo ésser previsor. Val que hi ha previsions un tant morboses, però en fi, la realitat, tots ho sabem, és que qualsevol dia d'aquests els teleticònies s'interrompan per anunciar que la gerontocràcia vaticana haurà de triar un nou cap del darrer estat teocràtic d'Europa. Aleshores, arribat el cas, potser algú voldrà saber quins han estat, els papes. Doncs bé, n'hi ha hagut, considerant a l'encara titular, dos-cents seixanta-cinc. La història, o això diu el portal catòlic (la primera adreça), s'inicia amb un tal Pere, que va ser sant, l'any 33, i a partir d'aquí se segueixen sumant papes al llarg de, si fa no fa i quasi res, dos mil anys.

Arribat el cas, serà convenient contextualitzar d'on ve i què és això del papat. La segona adreça ens ho explica, si bé des d'una visió no tan, diguem-ne, oficial. Contraposa coneixement històric, o la interpretació que se'n fa, en la història de la fe catòlica. "Que Crist no va voler fundar l'Església catòlica, apostòlica i romana és una veritat [...], Sant Pere no es va creure papa. [...] Va fer falta molt de temps, segles, perquè els seus successors s'adonassin que ho podien ser (papes). El papat és una creació dels homes, constituït a poc a poc, en el decurs de la vida de l'Església, per la lògica d'evolució i pels esdeveniments històrics." Si més no és interessant per contraposar una visió diferent a l'habitual que se sent i que, sens dubte, sentirem amplificada quan es produeixi el traspàs de l'actual papa. Sobretot aquí, que tenim un govern farcit de Legionarios de Cristo i opusdeistes.

Mil anys del rei o senyor dels bascos

Adreça electrònica:

<http://www.udalbiltzainfo.com/sanchoinfo.htm>

El pla Ibarretxe assegura la fidelitat basca al rei espanyol, però els de la Udalbiltza sembla que busquen rei. Bé que fan, què punyetes. Posats a tenir-ne, de rei, millor un de mil anys enrere que no un de debò, que se't *leticia* i tens monarquia per a mil anys més.

Resulta que el senyor dels bascos va ser el monarca de Navarra, Sanç III el Gran, que fou coronat l'any 1004. Va regnar fins al 1035 i els seus poders es van estendre sobre tot Euskal Herria i la Rioja, a més de tutelar altres territoris limítrofs. La Udalbiltza commemora el mil-lenari perquè el tal Sanç resulta que dotà d'estructura administrativa i política única el regne, d'acord amb els paràmetres a l'ús a l'Europa medieval.

A més, va fer un pas nominal important. El que fins aleshores es coneixia amb el nom de regne de Pamplona, amb ell superà l'àmbit estrictament local per dotar-se de la denominació que estava d'acord amb la unitat militar, política i administrativa que havia creat. Va néixer així el regne de Navarra sota la figura de Sanç, que la Udalbiltza anomena rei dels bascos. Pàgina curiosa per als interessats en temes d'allà dalt.

Les milícies antifeixistes i l'exèrcit popular a Catalunya

Ramon Brusco

Editorial El Jonc. Col·lecció "Muixeranga". Lleida, 2003. 162 pàgines.

Sinopsi de l'editorial: L'estiu de 1936 esclatava la guerra i a Catalunya es formaven les milícies antifeixistes, producte de la situació revolucionària que havia impregnat el país. Aquest cos heterogeni, i a voltes pintoresc, constituí l'única resistència davant l'embat feixista fins a la instauració de l'exèrcit popular, gairebé un any després. No és casual que l'experiència miliciana sigui un dels aspectes de la nostra guerra que més interès i passió han suscitat, i molts podrien pensar fins i tot que sobre aquest tema ja ha estat tot escrit. Tanmateix, rarament s'ha tractat a partir d'informació rigorosa i documentació de base. Poc se sap, per exemple, de la procedència i del nombre de milicians que integraven cada columna, de la seva composició ideològica, dels seus comandaments, de la seva actuació al front, dels combats en què van participar i de les múltiples relacions amb el règim republicà. Aquest llibre pretén justament començar a recórrer aquest camí. En paraules de l'historiador Pere Gabriel [autor del pròleg], el resultat

és una obra d'estructura atractiva i lectura fàcil que ens acostava amb senzillesa i claredat a la realitat de l'esforç de guerra més voluntari i militant, antifeixista, que molts saberen bastir en els primers mesos de la guerra del 36.

Projectes modernitzadors a Mallorca

Sebastià Serra i Busquets

Editorial El Far. Col·lecció "L'horitzó". Palma, 2003. 189 pàgines.

En el camp dels estudis actuals sobre la història, el debat concret sobre la modernització de les societats continua obert. El procés de modernització i els projectes de reforma en la societat mallorquina són l'objecte que pretén estudiar aquest llibre des de la perspectiva de la història social, cultural i política.

S'estudien i es reflecteixen en el treball els esforços i aportacions d'individus i de col·lectius polítics, socials i culturals durant la segona fase de la restauració, la dictadura de Primo de Rivera, la Segona República i durant el franquisme. Es tracta d'alternatives que es donen en diverses conjuntures polítiques i que es troben amb obstacles importants que també són igualment analitzats.

Les fosses d'Albinyana Guerra Civil 1936-1939

David Íñiguez i Gràcia i Joan Santacana i Mestre

Llibres de Matrícula. Calafell, 2003. 91 pàgines.

Un dels temes que al voltant de la Guerra Civil del 1936 ha despertat més interès, fins i tot mediàtic, en el decurs de l'any 2003, ha estat el que ha girat a l'entorn de les fosses comunes que en el conjunt de l'estat espanyol es van cavar per enterrar-hi, sovint de manera anònima, víctimes republicanes de la repressió franquista. A Catalunya, un equip d'arqueòlegs i professionals de la Universitat de Barcelona es va plantejar excavar, amb rigor científic, la fossa comuna de la població d'Albinyana (Baix Penedès), on són enterrats un grapat desconegut de soldats republicans –les fonts parlen des de 15 i fins a 56 morts–, abatuts el dia 20 de gener del 1939, en plena retirada de l'exèrcit republicà. Ara bé, el projecte no passà de les bones intencions.

L'oposició de l'alcalde de la població penedesenca i la manca de voluntat demostrada pel Govern de la Generalitat en el tema van aturar el projecte. Ara, dos membres de l'equip universitari que va intentar l'excavació –un d'ells, l'arqueòleg Joan Santacana– han reconstruït el paper que Albinyana va tenir durant la Guerra Civil, episodi que va culminar amb l'existència de la fossa comuna. Al mateix temps, plantegen, com a tasca urgent i prioritària, la necessitat de conservar la memòria històrica sobre aquella guerra i de preservar-ne el patrimoni històric que va generar com un patrimoni comú que forma part de la nostra història. **P. P.**

Un temps, dues viles (1931-1939)

República, Guerra Civil i primer franquisme a Sant Andreu de Llavanes
i Sant Vicenç del Montalt

Jordi Amat i Teixidó

Editat per Lluís Miracle i Collmalivern. Sant Andreu de Llavanes / Sant Vicenç de Montalt, 2003. 266 pàgines.

Jordi Amat és, sens dubte, l'autor que més es coneix la Guerra Civil al Maresme. Autor de monografies referides a Calella, Pineda, el Masnou, Premià de Dalt, Sant Pol de Mar, Arenys de Munt, Premià de Mar i Vilassar de Dalt, ara acaba de publicar una nova monografia referida conjuntament a les poblacions de Llavanes i Sant Vicenç de Montalt –població que durant la guerra canvià el nom pel de Llavanes del Montalt– durant el període que abraça des dels primers anys republicans fins a la instauració del franquisme, a la fi de la guerra. L'estudi dels esdeveniments polítics i socials, l'anàlisi econòmica de les dues poblacions, l'impacte de la guerra i de la revolució, la repressió i la instauració del primer franquisme són tractats amb el rigor i l'interès que caracteritzen tota la seva producció historiogràfica que, des de l'àmbit local i comarcal, ens ajuda a entendre molt millor el que la república i la guerra van representar per a Catalunya i per al conjunt de l'estat espanyol. **P. P.**

EL TEMPS D'HISTÒRIA

EFE

és possible
gràcies a

Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

CAIXA CATALUNYA